

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Ιράκ 1991 – Ιράκ 2003:

Πόλεμος και επίδραση στον ευρωατλαντικό κόσμο

Iraq Crisis 1991 – Iraq Crisis 2003:

Conflict and Impact on the Transatlantic Partnership

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βασιλική Σουλάνδρου

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Λάβδας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Μαρία – Ελένη Κοππά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Βασιλική Σουλάνδρου, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση της επίδρασης που ασκήθηκε στις ευρωατλαντικές σχέσεις από την εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (Η.Π.Α.) και την επιλογή τους να προχωρήσουν σε πόλεμο εναντίον του Ιράκ σε δύο διαφορετικές ιστορικές συγκυρίες: το 1991 και το 2003. Μελετάται, καταρχήν, σε εισαγωγικό επίπεδο, η εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. απέναντι στα κράτη της ευρωπαϊκής ηπείρου από τη σύσταση του αμερικανικού κράτους, οι συντελεσθείσες αλλαγές και ο αντίκτυπος αυτών στα ευρωπαϊκά κράτη. Ακολούθως, εξετάζονται οι λόγοι που οδήγησαν στην ίδρυση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (Ν.Α.Τ.Ο.) το 1949, καθώς και οι ιδιαίτεροι σκοποί και επιδιώξεις αυτής. Δεδομένου ότι βασική αιτία για τη δημιουργία του Ν.Α.Τ.Ο. υπήρξε η βούληση των Η.Π.Α. και των συμμαχικών ευρωπαϊκών χωρών να αντιμετωπίσουν και να περιορίσουν την επέκταση της σοβιετικής απειλής και του κομμουνισμού παρουσιάζονται συνοπτικά οι σχέσεις μεταξύ των συμμάχων καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, θα δημιουργήσει νέα δεδομένα και θα θέσει το ερώτημα για τον λόγο ύπαρξης και διατήρησης της Συμμαχίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η επίθεση του Ιράκ στο Κουβέιτ και η συντονισμένη αντίδραση της διεθνούς κοινότητας υπό την ηγεσία της μόνης υπερδύναμης θα ενισχύσει περαιτέρω το ρόλο του Ν.Α.Τ.Ο. ως εγγυητή της διεθνούς νομιμότητας. Η παράλληλη πορεία των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την ολοκλήρωση δε θα επηρεάσει δραματικά τη Συμμαχία, γεγονός που θα αποδειχθεί και από τις εξελίξεις επί ευρωπαϊκού εδάφους. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα αποδειχθεί αδύναμη να αντιμετωπίσει τις διαδοχικές κρίσεις στα Βαλκάνια, οι οποίες θα τερματιστούν μόνο μετά από επέμβαση των Η.Π.Α.

Η τρομοκρατική επίθεση εναντίον των Η.Π.Α. στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 θα αλλάξει τον ρουό της ιστορίας. Οι Η.Π.Α. θα επιδοθούν έκτοτε σε ένα

μακροχρόνιο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Στον πόλεμο στο Αφγανιστάν, το σύνολο των συμμάχων τους στο Ν.Α.Τ.Ο. θα ταχθεί στο πλευρό τους. Δύο χρόνια αργότερα, όμως, η μονομερής απόφαση των Η.Π.Α. για εισβολή στο Ιράκ με το πρόσχημα της κατοχής Όπλων Μαζικής Καταστροφής από το Σαντάμ Χουσεΐν, θα διχάσει τη συμμαχία, διαμορφώνοντας δύο διαφορετικά στρατόπεδα. Στην εργασία, παρουσιάζονται οι αποκλίνουσες επιλογές των κρατών και οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτές.

Μέσα από μία συγκριτική μελέτη των δυο επεμβάσεων, επιχειρείται να αναλυθεί η επίδραση που ασκήθηκε στο εσωτερικό της Συμμαχίας, στη σχέση των Η.Π.Α. με τους Ευρωπαίους συμμάχους τους, στις σχέσεις των ευρωπαϊκών κρατών μεταξύ τους, καθώς οι διάφορες εξελίξεις που πυροδοτήθηκαν αναφορικά με την εξέλιξη της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Λέξεις-Κλειδιά: Πόλεμος στο Ιράκ, Αμερικανική εξωτερική πολιτική, ευρωατλαντικός κόσμος, ΝΑΤΟ, ΕΕ

Abstract

The main purpose of this thesis is the examination of the impact on Euro-Atlantic relations of the foreign policy of the United States of America (US) and its choice to go to war against Iraq in two different historical timeframes: in 1991 and in 2003. After an introductory examination of US foreign policy towards the states of the European continent since the establishment of the American state, the analysis turns to the changes that have taken place at different historical junctures. Next, we explore the conditions leading to the establishment of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) in 1949, as well as its specific aims and objectives. Since the main reason for the creation of the NATO was the intention of the United States and the allied European countries to counter and limit the expansion of the Soviet threat and communism, the relations between the allies throughout the Cold War are briefly presented.

The end of the Cold War, in the early 1990s, creates new realities and poses the dilemma of whether there is a reason for the existence and maintenance of the Alliance. In this context, Iraq's attack on Kuwait and the coordinated response of the international community under the leadership of the sole superpower seems to further strengthen the role of NATO as a guarantor of international legitimacy. The parallel progress of the European Union member states towards integration does not dramatically affect the Alliance, which will be demonstrated by developments on European ground. The European Union will prove to be unable to cope with the series of crises in the Balkans, which will end only after the intervention of the United States.

The terrorist attack against the United States on September 11, 2001 will change the course of history. The United States will since then be engaged in a long war against terrorism. In the war in Afghanistan, all of its allies in the NATO will stand by its side. Two years later, however, the unilateral decision by the United States to invade Iraq under the pretext of Saddam Hussein's possession of weapons of mass destruction would split the alliance, forming

two different camps. The paper presents the divergent choices of the states as well as the reasons.

Through a comparative study of the two cases of intervention, we aim to explore the impact of each one on the Alliance and among its members, on the relationship between the United States and its European allies, on the relations among the European states, as well as the various developments that were triggered with regard to the development of the Common Foreign and Security Policy of the European Union.

Keywords: Iraq war, US foreign policy, transatlantic relations, NATO, EU

Πρόλογος

Οι σχέσεις που συνδέουν τις δύο όχθες του Ατλαντικού Ωκεανού είναι ποικίλες. Η οικονομία, το εμπόριο, οι επιστήμες, οι τέχνες, η παιδεία, η έρευνα, το περιβάλλον συνιστούν μόνο κάποιες πτυχές των σχέσεων αυτών. Ιδιαίτερης βαρύτητας, όμως, είναι οι σχέσεις που έχουν αναπτυχθεί στους τομείς της πολιτικής, της ασφάλειας και της άμυνας. Η Βορειοατλαντική Συμμαχία υπήρξε το πλαίσιο ανάπτυξης για αυτές.

Οι σχέσεις μεταξύ των κρατών-μελών της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, και ειδικότερα η σχέση των ΗΠΑ με τους Ευρωπαίους συμμάχους τους έχουν αποτελέσει αντικείμενο έρευνας και μελέτης ήδη από την ίδρυση της Συμμαχίας, με μία εκτενέστατη βιβλιογραφία και αρθρογραφία –συνεχώς επικαιροποιούμενη- να αναπτύσσεται, καθώς πρόκειται για μία σχέση δυναμική, όπου το πλήθος των δρώντων, τα διαφορετικά συμφέροντα και οι ιδιαίτερες συνθήκες διαδραματίζουν διαχρονικά καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία απόπειρα να διερευνηθεί η εξέλιξη της σχέσης αυτής και μάλιστα, να αναλυθεί η επίδραση της πολιτικής των Η.Π.Α. για πόλεμο εναντίον του Ιράκ σε δύο διαφορετικές συγκυρίες –το 1991 και το 2003- στην πορεία της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας και στις μεταξύ των συμμάχων σχέσεις. Εξάλλου, οι πρόσφατες γεωπολιτικές εξελίξεις με τον πόλεμο στην Ουκρανία και τον πόλεμο μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης επαναφέρουν δυναμικά στο προσκήνιο το ρόλο του NATO.

Θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς ευχαριστίες μου στον καθηγητή και επιβλέποντά μου, κύριο Κωνσταντίνο Λάβδα, για τη συνεχή και ουσιαστική καθοδήγησή του, την πάντοτε άμεση ανταπόκριση και τις εύστοχες παρατηρήσεις του, την υπομονή και κατανόησή του. Χωρίς την ενθαρρυντική και υποστηρικτική του στάση, η εργασία αυτή δε θα είχε εκπονηθεί.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Abstract.....	5
Πρόλογος.....	7
Πίνακας Συντμήσεων.....	9
Κεφάλαιο Α΄ : Το NATO από την ίδρυσή του (1949) μέχρι και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (1991).....	10
A1. Η ανάμιξη των ΗΠΑ στις εξελίξεις στην ευρωπαϊκή όχθη του Ατλαντικού Ωκεανού κατά το 19ο και τις αρχές του 20ου αιώνα.....	10
A2. Προσπάθειες περιφρούρησης της συλλογικής ασφάλειας πριν τη δημιουργία του NATO.....	13
A3. Η συνθήκη δημιουργίας του NATO: Στόχοι και επιδιώξεις της Συμμαχίας	17
A4. Σχέσεις των Ευρωπαίων και Αμερικανών συμμάχων κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου	19
Κεφάλαιο Β΄: Ο παγκόσμιος πόλεμος εναντίον της τρομοκρατίας.....	25
B1. Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ.....	25
B2. Η αντίδραση της παγκόσμιας κοινότητας	27
B3. Η επιχείρηση “Enduring Freedom” στο Αφγανιστάν – Η συμμετοχή των συμμάχων	29
Κεφάλαιο Γ΄ : Ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου το 1991 και η δημιουργία ενός διεθνούς συνασπισμού.....	32
Γ1. Η πορεία προς τον Πόλεμο του Κόλπου	32
Γ2. Η εμπλοκή των ΗΠΑ στον πόλεμο και η δημιουργία ενός διεθνούς συνασπισμού	34
Γ3. Ο νέος ρόλος του NATO ως εγγυητή της διεθνούς νομιμότητας στη μεταψυχροπολεμική εποχή	37
Κεφάλαιο Δ΄: Ο πόλεμος στο Ιράκ, 2003	41
Δ1. Η μονομερής πολιτική που υιοθετήθηκε από τις ΗΠΑ στο Ιράκ	41
Δ3. Η στάση των Ευρωπαίων συμμάχων.....	49
Δ3.1. Η Συμμαχία των Προθύμων - Η στάση της Μ. Βρετανίας	51
Δ3.2. Η στάση της Γαλλίας και η απειλή ρήξης εντός της Συμμαχίας.....	55
Δ3.3. Οι εξελίξεις στην ΕΕ - Η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας.....	60
Συμπεράσματα.....	62
Βιβλιογραφικές Αναφορές	69

Πίνακας Συντμήσεων

Α΄ Π.Π.	Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος
Β΄ Π.Π.	Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Κ.	Ευρωπαϊκές Κοινότητες
Ε.Ο.Κ.	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
Ε.Σ.Σ.Δ.	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
Η.Β.	Ηνωμένο Βασίλειο
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Κ.Ε.Π.Π.Α.	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας
Ν.Α.Τ.Ο.	North Atlantic Treaty Organization
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Μ.Κ.	Όπλα Μαζικής Καταστροφής
Ο.Π.Ε.Κ.	Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών
Σ.Α. Η.Ε.	Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών
Ψ.Π.	Ψυχρός Πόλεμος

Κεφάλαιο Α΄ : Το ΝΑΤΟ από την ίδρυσή του (1949) μέχρι και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (1991).

Α1. Η ανάμειξη των ΗΠΑ στις εξελίξεις στην ευρωπαϊκή όχθη του Ατλαντικού Ωκεανού κατά το 19ο και τις αρχές του 20ου αιώνα

Ο 20ος αιώνας υπήρξε αιώνας κοσμογονικών εξελίξεων και αλλαγών που επέδρασαν καταλυτικά στην πορεία της ανθρωπότητας και διαμόρφωσαν την παγκόσμια ιστορία, έτσι όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ου αιώνα, γεωγραφικό –και όχι μόνο- επίκεντρο των εξελίξεων υπήρξε η ευρωπαϊκή ήπειρος. Οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι που έλαβαν χώρα στο έδαφός της τη στιγμάτισαν και τη μεταμόρφωσαν ριζικά βάζοντας τέλος στην ισχύ των μέχρι πρότινος κυρίαρχων ευρωπαϊκών δυνάμεων (Μ. Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία) και οδηγώντας την σταδιακά –με νέο πλέον προσανατολισμό- προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αναμφίβολα, καταλυτική όλων αυτών των εξελίξεων υπήρξε η αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, η ιδιαιτερότητα της οποίας συνέβαλε στη γιγάντωση των ΗΠΑ σε υπερδύναμη. Η χώρα επέλεξε και εφάρμοσε με συνέπεια –για ενάμιση σχεδόν αιώνα- τη στρατηγική της ουδετερότητας-απομόνωσης. Η στάση αυτή της επέτρεψε να δρα ανενόχλητη στο δυτικό ημισφαίριο (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος, 1999:14-15).

Όπως παρατηρεί ο Παπασωτηρίου, στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα, ο όρος «παλινδρόμηση» είναι ο πλέον αρμόζων για να περιγράψει τις σχέσεις των ΗΠΑ με τα κράτη του ανατολικού ημισφαιρίου, δεδομένου ότι κινήθηκαν από τον απόλυτο απομονωτισμό στον παρεμβατισμό.

Η παρέμβαση των ΗΠΑ στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σηματοδότησε την αρχή του τέλους της ιδιόμορφης στρατηγικής της «ουδετερότητας» στη διεθνή πολιτική σκηνή. Ομοίως, κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι ΗΠΑ είχαν αρχικά επιλέξει τη στάση της «μη παρέμβασης» και η όποια υποστήριξή τους προς τους συμμάχους περιοριζόταν μόνο σε προσεκτικά διατυπωμένες δηλώσεις.

Η επίθεση στο Περλ Χάρμπορ ήταν αυτή που έκανε τις ΗΠΑ να αλλάξουν άρδην τη στάση τους (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος, 1999:45). Τελικά, οι ΗΠΑ αναδείχθηκαν ο καθοριστικός παράγοντας για την τελική έκβαση αμφότερων των πολέμων.

Η έξοδος των ΗΠΑ από τη στρατηγική του απομονωτισμού και η είσοδος και ενεργή ανάμειξή τους στην παγκόσμια πολιτική σκηνή αποτέλεσε μία εξέλιξη ιδιαίτερης βαρύτητας που άλλαξε άρδην τον ρουό των παγκόσμιων γεωπολιτικών εξελίξεων και επέδρασε καθοριστικά στο συσχετισμό των δυνάμεων και τη διαμόρφωση των συμφερόντων παγκοσμίως.

Όπως επισημαίνει ο Ήφαιστος, μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου το 1945, η αμερικανική εξωτερική πολιτική πραγματοποίησε μία ριζική στροφή από τη «μη παρέμβαση» στον παρεμβατισμό, εγκαταλείποντας ουσιαστικά το «Δόγμα Μονρόε», που αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της εξωτερικής πολιτικής της για δεκαετίες (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος, 1999:45). Οι ΗΠΑ εμπλέκονταν αποφασιστικά στις υποθέσεις του ανατολικού ημισφαιρίου. Η ολοκληρωτική καταστροφή των ηττημένων, Γερμανίας και Ιαπωνίας, καθώς και η πλήρης αποδυνάμωση των κύριων συμμάχων της Αμερικής επί ευρωπαϊκού εδάφους, ήτοι Μ. Βρετανία και Γαλλία, δημιουργούσε ευνοϊκές προϋποθέσεις για την άλλη μεγάλη νικήτρια του πολέμου, τη Σοβιετική Ένωση, να επεκτείνει τον έλεγχό της στο σύνολο του ανατολικού ημισφαιρίου. Η συγκέντρωση ισχύος στα χέρια μιας άλλης μεγάλης δύναμης, αποτελούσε για τις ΗΠΑ ανησυχητική εξέλιξη, καθώς γινόταν σαφές ότι το δυτικό ημισφαίριο, και συγκεκριμένα οι ΗΠΑ, μπορούσαν πλέον να απειληθούν (Παπασωτηρίου, 2002:37).

Η απειλή δεν αφορούσε μόνο το ενδεχόμενο σύγκρουσης μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ στο στρατιωτικό πεδίο, αλλά έλαβε κυρίως έντονη ιδεολογική και πολιτική χροιά, δεδομένης και της επέκτασης του κομμουνισμού, και παρουσιάστηκε –δια στόματος Προέδρου Τρούμαν– ως η σύγκρουση μεταξύ δύο «τρόπων ζωής» (Παπασωτηρίου, 2002:59). Η λύση όσον αφορά την αυξανόμενη ισχύ της Σοβιετικής Ένωσης και την ανάπτυξη σοβιετικών παρεμβάσεων στις χώρες της Κεντρικής και Νότιας Ευρώπης δόθηκε από την υιοθέτηση μιας νέας στρατηγικής από τις ΗΠΑ.

Από το 1947, η αμερικανική κυβέρνηση αποφάσισε να αλλάξει πορεία πλεύσης και να προσεγγίσει τις ευρωπαϊκές υποθέσεις με νέα στρατηγική, γνωστή ως στρατηγική της «ανάσχεσης-συγκράτησης» (Παπασωτηρίου, 2002:63). Σύμφωνα με αυτή, οι ΗΠΑ έπρεπε να υιοθετήσουν μία μακροχρόνια σταθερή και σθεναρή ανασχετική πολιτική έναντι των σοβιετικών επεκτατικών τάσεων, με τελικό αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της ρωσικής επιρροής στο παγκόσμιο στερέωμα.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι ΗΠΑ αποφάσισαν να στηρίξουν τη δυτική Ευρώπη με πολιτικά και οικονομικά μέσα, να βοηθήσουν στην ανασυγκρότηση των διαλελυμένων δυτικοευρωπαϊκών κρατών, και με αυτό τον τρόπο να τις απομακρύνουν από τη σφαίρα της συνεχώς επεκτεινόμενης σοβιετικής επιρροής (Παπασωτηρίου, 2002:64).

Σε αυτό το πλαίσιο, το δόγμα Τρούμαν (1947) θα αποτελούσε πλέον τη νέα αμερικανική πολιτική, της οποίας στόχος ήταν η υποστήριξη όλων των ελεύθερων λαών που αγωνίζονταν ενάντια σε εξωτερικές πιέσεις και τον κίνδυνο της υπόταξης (Παπασωτηρίου, 2018:76). Με τον τρόπο αυτό, οι ΗΠΑ διέσχισαν τον Ρουβίκωνα αφήνοντας πλέον αμετάκλητα πίσω τους τον απομονωτισμό και αναλαμβάνοντας ευθύνες και ρόλο διαμορφωτή εξελίξεων στην Ευρώπη και στην ευρύτερη περιφέρεια της Ασίας και της Μέσης Ανατολής, όπως συνέβη κατά τις επόμενες δεκαετίες.

Χαρακτηριστικό απότοκο της αλλαγής στην αμερικανική εξωτερική πολιτική σκηνή αποτέλεσε η δημιουργία της Ατλαντικής Συμμαχίας το 1949, η οποία θα εξελισσόταν σε βασικό θεσμό και όχημα μέσω του οποίου οι ΗΠΑ θα ξεδίπλωναν την παγκόσμια στρατηγική τους στο εξής (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος, 1999:33). Η Ατλαντική Συμμαχία θα αποτελούσε για τις ΗΠΑ την αιχμή του δόρατος της νέας παρεμβατικής εξωτερικής πολιτικής.

A2. Προσπάθειες περιφρούρησης της συλλογικής ασφάλειας πριν τη δημιουργία του NATO

Η δημιουργία της Ατλαντικής Συμμαχίας δεν αποτελούσε την πρώτη προσπάθεια των ΗΠΑ να δημιουργήσουν μία παγκόσμια τάξη όπου τα κράτη θα μεριμνούσαν για τη συλλογική ασφάλεια, θα επέλυαν ειρηνικά, μέσω της διπλωματικής οδού, τις διαφορές τους και θα ανέπτυσσαν δυνατότητες συνεργασίας. Το 1918, ο Αμερικανός Πρόεδρος Ουίλσον εκφώνησε το «Διάγγελμα των 14 Σημείων», το οποίο βασιζόταν στις αρχές δικαίου και εισήγαγε νέες πρακτικές μεθόδους για την επιδίωξη και διασφάλιση της ειρήνης σε διεθνές επίπεδο. Σε αυτό το πνεύμα, και κατόπιν αμερικανικής πρωτοβουλίας εγκρίθηκε τον Ιανουάριο του 1919, κατά τη Διάσκεψη της Ειρήνης των Παρισίων, και ένα χρόνο μετά ιδρύθηκε από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών με τη συμμετοχή 44 χωρών, η Κοινωνία των Εθνών¹.

Η ίδρυσή της αποτέλεσε σταθμό στην εξέλιξη των διεθνών σχέσεων, αφού υπήρξε η πρώτη συντονισμένη προσπάθεια για συνεννόηση όλων των κρατών προς ειρηνική ρύθμιση –μέσω της διπλωματίας- των μεταξύ τους διαφορών και για αποφυγή παντί τρόπου της καταφυγής σε πόλεμο. Με τη δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών προωθήθηκε ένα σύστημα συλλογικής ασφάλειας μέσω της διακρατικής επικοινωνίας, το οποίο όμως φάνηκε αφενός να μη λαμβάνει υπόψη το σύνθετο πλέγμα ανταγωνισμών και αντιθετικών και αντικρουόμενων μεταξύ τους συμφερόντων των κρατών-μελών. Αφετέρου, δεν υπήρξε μέριμνα για τη δημιουργία ενός συνόλου συλλογικών οργανισμών, η λειτουργία των οποίων θα επέτρεπε να διατηρηθεί το μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο διαμορφωθέν διεθνές status quo (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος, 1999:38-41). Έτσι, η Κοινωνία των Εθνών δεν κατάφερε να εμποδίσει το ξέσπασμα του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι μεσούντος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και πριν οι ΗΠΑ εισέλθουν σε αυτόν, ο Αμερικανός Πρόεδρος, Φραγκλίνος Ρούζβελτ, και ο Πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας, Ουίνστον Τσώρτσιλ,

¹Beneš, E. (1932). The League of Nations: Successes and Failures. Foreign Affairs, 11(1), 66–80. <https://doi.org/10.2307/20030484> (21.02.2024)

εξέδωσαν το 1941 μία κοινή δήλωση 400 περίπου λέξεων, που έγινε αργότερα γνωστή ως «Χάρτης του Ατλαντικού». Μέσα από το προαναφερθέν έγγραφο παρουσιάζονταν οι κοινές –φιλελεύθερες- αρχές που ενέπνεαν τους δύο ηγέτες και αποτελούσαν το όραμά τους για το μεταπολεμικό κόσμο, ενώ παράλληλα αναβίωναν τα ιδανικά του «Διαγγέλματος των 14 Σημείων» του Προέδρου Ουίλσον, αλλά και του ιδεώδους που αυτός είχε για την ήδη συσταθείσα Κοινωνία των Εθνών (Verheul, 2021:42-46).

Στο ίδιο πνεύμα, στις 24 Οκτωβρίου 1945, ιδρύθηκε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών από 51 χώρες οι οποίες αποδέχτηκαν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το Χάρτη του ΟΗΕ και δεσμεύτηκαν να εργαστούν από κοινού για την επίτευξη των τεσσάρων βασικών σκοπών του Οργανισμού, ήτοι τη διατήρηση της ειρήνης και της συλλογικής ασφάλειας μέσα από τη διεθνή συνεργασία, την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των εθνών, τη συνεργασία για την επίλυση των διεθνών προβλημάτων, την προώθηση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την εναρμόνιση των δράσεων των κρατών (Χάρτης Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, 1945).

Είχε προηγηθεί, το 1944, η ίδρυση και άλλων διεθνών οργανισμών, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Διεθνής Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και η καθιέρωση του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods υπό αμερικανική πρωτοβουλία και με τη λογική ότι μέσα από τους διεθνείς οργανισμούς θα προωθείτο η νέα φιλελεύθερη τάξη και θα δημιουργούνταν ευνοϊκές προϋποθέσεις για την κυριαρχία του κράτους δικαίου και την ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ δημοκρατικών κρατών με ανοιχτές οικονομίες και ελεύθερο μεταξύ τους εμπόριο, γεγονός που θα καθιστούσε λιγότερο πιθανή μία ένοπλη σύγκρουση (Arvanitoroulos, 2019:23).

Ακόμη ένας προπομπός της δημιουργίας της Ατλαντικής Συμμαχίας υπήρξε το Σύμφωνο των Βρυξελλών (17 Μαρτίου 1948), όπου για πρώτη φορά έγινε λόγος για συλλογική άμυνα μεταξύ των συμμετεχόντων στο Σύμφωνο κρατών. Το Σύμφωνο των Βρυξελλών –που αργότερα εξελίχθηκε στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση- αντικατόπτριζε την εντεινόμενη ανασφάλεια που επικρατούσε στα κράτη της Δυτικής Ευρώπης εξαιτίας της συμπεριφοράς της

Σοβιετικής Ένωσης και την πίεσή τους απέναντι στις ΗΠΑ, προκειμένου να εγκαθιδρύσουν μεταξύ τους συμμαχική σχέση. Οι ΗΠΑ παρέμεναν ακόμα απρόθυμες να προχωρήσουν σε μία στρατιωτική συμμαχία –η ίδρυση της οποίας θα σήμαινε ταυτόχρονα τον τερματισμό της συμμαχίας των ΗΠΑ με τη Σοβιετική Ένωση (1941). Για το λόγο αυτό, παρότρυναν τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη να θεμελιώσουν συνεργασία μεταξύ τους και να δεσμευτούν για αμοιβαία στρατιωτική στήριξη ως απαραίτητο όρο για τυχόν αμερικανική ανάμειξη (Bailes, & Messervy-Whiting, 2011:9-18). Εντούτοις, αυτό δεν εκπροσωπούσε επαρκή στρατιωτική ισχύ.

Την ίδια χρονιά έλαβαν χώρα δύο κομβικής σημασίας γεγονότα που επηρέασαν καθοριστικά τις εξελίξεις και άνοιξαν το δρόμο για αμερικανική παρουσία και ενεργό ανάμειξη στις ευρωπαϊκές υποθέσεις: το πραξικόπημα της Πράγας και ο αποκλεισμός του δυτικού Βερολίνου από τις σοβιετικές δυνάμεις.

Όσον αφορά την περίπτωση της Τσεχοσλοβακίας, η Σοβιετική Ένωση παρενέβη το 1948 στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας, ανέτρεψε την εκλεγμένη κυβέρνηση και επέβαλε δικτατορία, θέτοντας έτσι τη χώρα υπό τον πλήρη έλεγχο της. Από την άλλη, ο σοβιετικός χερσαίος αποκλεισμός του Βερολίνου, την ίδια χρονιά, αποτέλεσμα της ενοποίησης των τριών δυτικών κατοχικών ζωνών της Γερμανίας –όπως προβλεπόταν και από τους όρους περί οικονομικής βοήθειας του Σχεδίου Μάρσαλ- προκάλεσε την αμερικανική αντίδραση, με τις ΗΠΑ να σπεύδουν σε από αέρος ανεφοδιασμό του δυτικού Βερολίνου (Παπασωτηρίου, 2018:86-89).

Τα γεγονότα αυτά αφενός ενέτειναν τον ήδη υφιστάμενο φόβο και την ανασφάλεια που υπήρχε στα ευρωπαϊκά κράτη σχετικά με περαιτέρω άνοδο και ενδεχόμενη κυριαρχία της Σοβιετικής Ένωσης στο ανατολικό ημισφαίριο, αφετέρου έκρουσαν τον κώδωνα του κινδύνου στις ΗΠΑ. Ο Στάλιν, αν και ακούσια, συνέδραμε τις ΗΠΑ στην υλοποίηση του Σχεδίου Μάρσαλ και ταυτόχρονα προκάλεσε μία –άνευ προηγούμενου- δυτική συσπείρωση εναντίον του. Τα ευρωπαϊκά κράτη έκριναν τη συμμετοχή των ΗΠΑ στις υποθέσεις τους ως αναγκαία, θεωρώντας τις ΗΠΑ ως τη μόνη υπερδύναμη που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αντίβαρο στη σοβιετική απειλή. Από

την άλλη, οι ΗΠΑ έσπευσαν να αναθεωρήσουν τη στάση τους στην Ευρώπη, επιβεβαιώνοντας με αυτό τον τρόπο το ρόλο τους ως παγκόσμια υπερδύναμη. Έτσι, ξεκίνησαν μία σειρά διαβουλεύσεων με στόχο τη δημιουργία μιας στρατιωτικής συμμαχίας. Η σύσταση του NATO το 1949 αποτελούσε για τις ΗΠΑ μία άνευ προηγουμένου αμυντική δέσμευση και μάλιστα εν καιρώ ειρήνης (Παπασωτηρίου, 2018:89-90).

Α3. Η συνθήκη δημιουργίας του NATO: Στόχοι και επιδιώξεις της Συμμαχίας

«Keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down»²

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι σχέσεις ΗΠΑ – Ευρώπης δεν αποτέλεσαν προτεραιότητα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, και προφανώς όχι το ζητούμενο. Όπως παρατηρεί ο Αρβανιτόπουλος, οι ευρωαμερικανικές σχέσεις αποτελούσαν την εξαρτημένη μεταβλητή, ενώ οι σχέσεις ΗΠΑ-Σοβιετικής Ένωσης ήταν η ανεξάρτητη μεταβλητή (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος 1999:105). Η ευρωατλαντική σχέση θεμελιώθηκε πάνω στα συντρίμια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και συντηρήθηκε κατά κύριο λόγο από την απειλή του σοβιετικού επεκτατισμού³.

Η Βορειοατλαντική Συμμαχία, από την ίδρυσή της, αποτέλεσε το μοναδικό πολιτικο-στρατιωτικό θεσμό, που συνέδεσε τις δύο πλευρές του Ατλαντικού Ωκεανού σε μία συμμαχία άμυνας και ασφάλειας υπό την έννοια ότι ήταν εκ φύσεως στρατιωτική συμμαχία, αλλά και μία πολιτική «λέσχη» κρατών που μοιράζονταν κοινές αξίες και συμφέροντα. Θεμελιώδης λίθος της Συμμαχίας υπήρξε η διαφύλαξη της ελευθερίας και η προστασία και υπεράσπιση των κρατών-μελών της από εξωτερικούς παράγοντες που τα απειλούν και δημιουργούν ανασφάλεια.

Στις 4 Απριλίου 1949, υπογράφηκε στην Ουάσινγκτον η ιδρυτική συνθήκη του NATO από 12 κράτη (ΗΠΑ, Μ. Βρετανία, Γαλλία, Νορβηγία, Δανία, Πορτογαλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Βέλγιο, Ολλανδία, Ισλανδία, Καναδάς), τα οποία θέτοντας ως κοινό σκοπό τη διαφύλαξη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, συμφώνησαν να υπακούν σε κοινούς κανόνες και να επιλύουν τις διαφορές τους με ειρηνικά και διπλωματικά μέσα. Τέθηκε σε ισχύ τον

²«Σκοπός του NATO είναι να κρατά τους Αμερικανούς μέσα, τους Ρώσους έξω και τους Γερμανούς κάτω». Πρόκειται για σκωπτικό σχόλιο που είχε κάνει ο λόρδος Ismay, ο πρώτος Γενικός Γραμματέας του NATO, σχετικά με τα αίτια δημιουργίας της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (Nye, 2003:13).

³Εύστοχα ο Παπασωτηρίου παραπέμπει στην προφητική εκτίμηση του Γάλλου πολιτικού στοχαστή, Alexis de Tocqueville, ο οποίος το 1835 είχε παρατηρήσει ότι θα ερχόταν η μέρα που οι ΗΠΑ και η Ρωσία «θα κρατήσουν η καθεμία στα χέρια της τις τύχες του μισού κόσμου», γεγονός που επαληθεύτηκε έναν και πλέον αιώνα μετά (Παπασωτηρίου, 2002:13).

Αύγουστο της ίδιας χρονιάς σε συμφωνία και με τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ.

Επρόκειτο για ένα καταστατικό κείμενο 14 άρθρων που όριζε την πολιτική και τους στόχους της Συμμαχίας, τους λόγους δημιουργίας και τους τρόπους δράσης. Ειδικότερα, τα άρθρα 5, 6, 10, 12 καθόριζαν την ασφάλεια στη λογική της συλλογικής άμυνας, τον τρόπο επιχειρησιακής αντίδρασης σε περίπτωση απειλής, τη δυνατότητα ένταξης νέων μελών, αλλά και τη δυνατότητα ανανέωσης της Συνθήκης μετά από διακρατική απόφαση (North Atlantic Treaty Organization, 1949). Επισημαίνεται το άρθρο 5 ως αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της Συμμαχίας, καθώς σε αυτό προβλεπόταν ότι ένοπλη επίθεση εναντίον ενός ή περισσότερων κρατών της Συμμαχίας που θα απειλούσε την κρατική κυριαρχία, την ασφάλεια ή την ειρήνη θα θεωρείτο επίθεση εναντίον της Συμμαχίας. Το κράτος και η Συμμαχία είχαν έτσι το δικαίωμα να λάβουν μέτρα συλλογικής άμυνας, ακόμη και χρήση ένοπλης βίας, για την αποκατάσταση της ασφάλειας και τη διατήρηση της ειρήνης (Henrikson, 1980:26).

Το παραπάνω καταστατικό έθεσε τα θεμέλια πάνω στα οποία η συμμαχία έμελλε να τελεσφορήσει και να λειτουργήσει για τον λοιπό 20^ο αιώνα και πλέον τον 21^ο ορίζοντας αφενός τις αρμοδιότητες και τις περιοχές δράσης της Συμμαχίας, γεγονός που επέτρεψε γενικά την εύρυθμη λειτουργία της, περιλαμβάνοντας όμως και ασάφειες που θα περιέπλεκαν ακόμα περισσότερο τις ήδη σύνθετες σχέσεις των δύο πλευρών του Ατλαντικού, αλλά και των μελών μεταξύ τους σε διμερές επίπεδο.

A4. Σχέσεις των Ευρωπαίων και Αμερικανών συμμάχων κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου

Από την ίδρυσή του ως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου το NATO δεν τέθηκε σε ισχυρή αμφισβήτηση, δεδομένου ότι ικανοποιούσε τα γεωπολιτικά συμφέροντα και τις επιδιώξεις των εταίρων. Η αντιμετώπιση της Σοβιετικής απειλής, η ασφάλεια της δυτικής Ευρώπης υπό την εγγύηση των ΗΠΑ, η οικονομική ανοικοδόμηση και ανάπτυξη της Ευρώπης αποτέλεσαν τα κοινά συμφέροντα μεταξύ των συμμάχων (Αρβανιτόπουλος, 2003:114-115). Κρίνεται, βέβαια, σκόπιμο να επισημανθεί μία θεμελιώδους σημασίας διάκριση στις αμερικανικές προσεγγίσεις σχετικά με την πορεία και το βαθμό της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Οι ΗΠΑ, στον τομέα της οικονομίας, παρότρυναν ενεργά την οικονομική ενοποίηση και την ανεξαρτησία της Ευρώπης. Εντούτοις, στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, επέμεναν στη διατήρηση και ενίσχυση των ευρωατλαντικών δεσμών, δεν ενθάρρυναν τις ενδοευρωπαϊκές συνεργασίες και την ευρωπαϊκή αμυντική ανεξαρτησία. Αντιθέτως, δεσμεύτηκαν για την άμυνα της Ευρώπης επιδιώκοντας να διατηρήσουν αλώβητη την επιρροή τους στην ήπειρο και διεμήνυσαν ότι θα υποστήριζαν ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες στους τομείς της άμυνας και ασφάλειας, μόνο αν αυτές ενίσχυαν τη Βορειοατλαντική Συμμαχία ή προωθούσαν κοινά συμφέροντα. Τα ευρωπαϊκά κράτη από φόβο στην ΕΣΣΔ και τη Γερμανία δέχτηκαν η πολιτική ασφάλειας και άμυνας να συνδέεται άρρηκτα με το NATO (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος, 1999:106-110).

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι ευρωατλαντικές σχέσεις συνδέονταν σε σημαντικό βαθμό με τις εξελίξεις που συντελούνταν στις σχέσεις μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Σε περιόδους μεταξύ τους έντασης, στο δυτικό στρατόπεδο προκρινόταν ως αναγκαία η ύπαρξη σύμπνοιας, ομοθυμίας και στενής συνεργασίας Ευρώπης-ΗΠΑ που θα διατηρούσε αρραγές το ευρωατλαντικό μέτωπο απέναντι στη σοβιετική απειλή. Σε περιόδους, όμως, ύφεσης αναδύονταν στην επιφάνεια λανθάνουσες διαφορές μεταξύ των Αμερικανών και των Ευρωπαίων

συμμάχων τους, καθώς και εθνικά συμφέροντα. Αποτέλεσμα να εκδηλώνονται διάφορες εντάσεις, άλλοτε ηπιότερες και άλλοτε εντονότερες, που ενίοτε κλόνισαν τη σχέση μεταξύ των συμμάχων.

Ήδη κατά την πρώτη δεκαετία της λειτουργίας του, εμφανίζονται σχετικές τάσεις. Ο πόλεμος της Κορέας το 1950 όπου το NATO μόλις ένα χρόνο μετά την ίδρυση του απέστειλε στρατεύματα για τη στήριξη της Νότιας Κορέας, έθεσε ταυτόχρονα το ζήτημα της αύξησης των νατοϊκών δυνάμεων στην Ευρώπη, της στρατιωτικοποίησης της Ευρώπης και της ανάγκης επανεξοπλισμού της δυτικής Γερμανίας. Οι ΗΠΑ αποδέχτηκαν τη γαλλική πρόταση περί δημιουργίας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας και Στρατού (Σχέδιο Πλεβέν), τόνισαν όμως την εναρμόνιση αυτών με την Ατλαντική Συμμαχία. Το σχέδιο δεν προχώρησε, καθώς η Γαλλία το καταψήφισε (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος, 1999:111). Οι ΗΠΑ τελικά κατάφεραν τη δημιουργία της Δυτικοευρωπαϊκής ένωσης (ΔΕΕ), ενώ η δυτική Γερμανία έγινε ανεξάρτητο κράτος και ταυτόχρονα, μέλος του NATO. Συγχρόνως, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση βάθαινε με τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης Άνθρακα και Χάλυβα (1951). Η κρίση του Σουέζ το 1956 έφερε στο προσκήνιο νέες αμερικανοευρωπαϊκές εντάσεις. Οι ΗΠΑ αντέδρασαν στην αγγλογαλλική βούληση να αναλάβουν δράση για τη μη εθνικοποίηση της διώρυγας από την Αίγυπτο, προκαλώντας τριγμούς στη σχέση με τους εταίρους της, οι οποίοι θεώρησαν ότι ταπεινώθηκαν. Αποτέλεσμα, η εντατικοποίηση των προσπάθειών για ευρωπαϊκή ενοποίηση με την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης το 1957 που ίδρυε την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (Cowles&Egan, 2012).

Η δεκαετία του 1960 χαρακτηρίστηκε από το «Μεγάλο Όραμα» του Προέδρου Κένεντυ και από την κρίση του Βερολίνου που κατέληξε σε αποχώρηση της Γαλλίας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO το 1966⁴. Όσον αφορά το όραμα Κένεντυ, αυτό παρουσίαζε την Ευρώπη ως σύμμαχο και συνεργάτη των ΗΠΑ επί ίσοις όροις και πρότεινε πιο ενεργό ευρωπαϊκό ρόλο σε θέματα άμυνας. Από την πλευρά της, η Γαλλία δια στόματος Στρατηγού Ντε Γκωλ αντιλαμβανόταν πλέον το NATO «όχι ως συμμαχία, αλλά ως υποδούλωση»

⁴Η Γαλλία επέστρεψε στο στρατιωτικό σκέλος του NATO το 2009.

και καλούσε την Ευρώπη να ανεξαρτητοποιηθεί από τις ΗΠΑ. Παράλληλα, η κρίση του Βερολίνου το 1961 και η ντε φάκτο διχοτόμηση της πόλης με την ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου αμφισβήτησε την αξιοπιστία των αμυντικών στρατηγικών της Αμερικής και του ΝΑΤΟ που στηρίζονταν σε έναν σχετικά μικρό αριθμό συμβατικών στρατευμάτων στην Ευρώπη.

Σημειωτέον, το 1962, ρήξη μεταξύ ΗΠΑ και Γαλλίας επήλθε και για την ανάπτυξη πυρηνικής δύναμης από την τελευταία. Οι ΗΠΑ, ενώ είχαν αναγνωρίσει με νόμο του 1958 τη δυνατότητα του ΗΒ να αναπτύξει πυρηνικά προγράμματα, δίσταζαν να δώσουν την ίδια δυνατότητα και στη Γαλλία. Η αμερικανική προσφορά προς τη Γαλλία για παροχή όμοιου προγράμματος με το ΗΒ απορρίφθηκε τελικά από τον Ντε Γκωλ, μεταξύ άλλων και λόγω της καχυποψίας του ότι έτσι οι ΗΠΑ επεδίωκαν να θέσουν υπό τον νατοϊκό/αμερικανικό έλεγχο τη γαλλική πυρηνική δύναμη, την οποία ο ίδιος οραματιζόταν ανεξάρτητη (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος, 1999:118-119).

Το 1963 και το 1967, η μεγαλύτερη πρόκληση ήρθε πάλι από το Γάλλο Πρόεδρο, ο οποίος μπλόκαρε με βέτο τη βρετανική ένταξη στην ΕΟΚ, ενώ το 1966 η Γαλλία αποχώρησε από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ. Το 1969, 20 χρόνια από την ίδρυσή της, η Συμμαχία αναζητούσε νέα, πιο συνεργατική προσέγγιση σε πιθανά μελλοντικά ζητήματα ασφαλείας⁵.

Ύφεση, αποτροπή και αποδιοργάνωση ήταν οι τρεις λέξεις που θα μπορούσαν να περιγράψουν τις ευρωατλαντικές σχέσεις τη δεκαετία του 1970. Ο Γάλλος Πρόεδρος Πομπιντού σε μία προσπάθεια η χώρα του να ηγηθεί νέων πρωτοβουλιών για την Ευρώπη εισήγαγε δύο νέες πρωτοβουλίες, την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία και την Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Η νομισματική πολιτική του Νίξον στις ΗΠΑ προκάλεσε κρίση στην Ευρώπη, η οποία σε συνδυασμό και με την πρώτη πετρελαϊκή κρίση (1973) κλόνισε τις ευρωπαϊκές οικονομίες. Δεδομένων των αυξανόμενων εντάσεων μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΚ, το 1973 ο Κίσινγκερ εγκαίνιασε έναν «Νέο Ατλαντικό Χάρτη», ενώ πρότεινε εντονότερη ενδοευρωπαϊκή συνεννόηση.

⁵Πρόκειται για τη γνωστή Έκθεση Χάρμελ του 1967.

Το άνοιγμα του Κίσινγκερ προς την Ευρώπη διακόπηκε οριστικά από τον πόλεμο στη Μέση Ανατολή τον Οκτώβριο του 1973, ο οποίος δοκίμασε τις ευρωαμερικανικές σχέσεις που έφτασαν «σχεδόν σε οριακό σημείο», αφού οι ΗΠΑ δεν έλαβαν κατά τον αραβοϊσραηλινό πόλεμο την αναμενόμενη στήριξη από τους Ευρωπαίους συμμάχους⁶. Σε αντίδραση, οι ΗΠΑ αύξησαν το επίπεδο συναγερμού των δυνάμεών τους σε όλο τον κόσμο χωρίς προηγούμενη διαβούλευση με τους Ευρωπαίους προκαλώντας την οργή τους (Cowles & Egan, 2012). Παράλληλα, λόγω του πολέμου στη Μέση Ανατολή οι χώρες του ΟΠΕΚ επέβαλαν εμπάργκο στις ΗΠΑ, ΗΒ και όσες χώρες συντάχθηκαν μαζί τους. Οι χώρες της Ε.Ο.Κ. δεν υιοθέτησαν ενιαία στάση. Συγκεκριμένα, η Γαλλία, ακολουθούμενη από τη Γερμανία και άλλες χώρες, διατήρησε πιο φιλική στάση απέναντι στις αραβικές χώρες και αρνήθηκε να συμμετάσχει στη Διεθνή Επιτροπή Ενέργειας που πρότειναν οι ΗΠΑ. Αποτέλεσμα αυτής της στάσης ήταν η ένταση στις σχέσεις μεταξύ των μελών του NATO (Arihan, 2021:30-31). Το 1974, οι ψυχραιμότεροι επικράτησαν και υπογράφηκε η Κοινή Δήλωση για τις Ατλαντικές Σχέσεις, που όριζε ότι οι αμερικανικές πυρηνικές δυνάμεις και τα στρατεύματα στην Ευρώπη παρέμεναν «απαραίτητα» για την ασφάλεια της συμμαχίας και ότι η εκπλήρωση των κοινών στόχων των συμμάχων «απαιτεί τη διατήρηση στενής διαβούλευσης, συνεργασία και αμοιβαία εμπιστοσύνη» (Declaration on Atlantic Relations, 1974).

Η δεκαετία σημαδεύτηκε και από τον πόλεμο στο Βιετνάμ, τη μεγαλύτερη ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Δύσης και Ανατολής κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Παράλληλα, το 1975, υπογράφηκε από τους Ευρωπαίους η Τελική Πράξη του Ελσίνκι ως απότοκο της Διάσκεψης για την ασφάλεια και τη συνεργασία στην Ευρώπη. Σε γενικές γραμμές, όμως, οι Ευρωπαίοι ενδιαφέρονταν να επιβραδύνουν τυχόν αποχώρηση των ΗΠΑ από το ευρωπαϊκό έδαφος, δεδομένου ότι τα αμερικανικά στρατεύματα αποτελούσαν ένδειξη της δέσμευσης των ΗΠΑ για την ασφάλεια στην Ευρώπη. Κατά τη δεκαετία, υπήρχαν κορυφαίες στιγμές στη διατλαντική σχέση, όπως η ολοκλήρωση του Γύρου του Τόκιο των διαπραγματεύσεων της GATT και οι

⁶Γαλλία, Γερμανία και Μ. Βρετανία αρνήθηκαν σε ΗΠΑ πρόσβαση για ανεφοδιασμό στις αεροπορικές βάσεις τους.

προσπάθειες της κυβέρνησης Κάρτερ να βελτιώσει την τριμερή συνεργασία μεταξύ ΗΠΑ, Ευρώπης και Ιαπωνίας. Η 2^η πετρελαϊκή κρίση του 1979 και η ιρανική επανάσταση την ίδια χρονιά βάρυναν εκ νέου το κλίμα. Ωστόσο, η διατλαντική συμμαχία συνεχίστηκε παρά τις σημαντικές αυτές προκλήσεις (Cowles & Egan, 2012).

Η δεκαετία του 1980 ήταν δεκαετία καταγιστικών εξελίξεων που θα άλλαζαν τον ρυθμό της ιστορίας. Σε μία προσπάθεια κατευνασμού των εντάσεων της προηγούμενης δεκαετίας, ο Πρόεδρος Ρέηγκαν επιβεβαίωσε τη δέσμευση της χώρας του στη δυτική Ευρώπη. Οι Ευρωπαίοι, απ' την πλευρά τους, προχωρούσαν προς την οικονομική ανάπτυξη και ολοκλήρωση και υιοθετούσαν πρωτοβουλίες, όπως το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα και την Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα, σε μία πορεία δημιουργίας ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς.

Ταυτόχρονα, έκαναν βήματα και στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Το 1981, η πρόταση Genscher-Colombo υποστήριζε τα θεσμικά μέσα για την ανάπτυξη μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και άρχισαν μάλιστα να την εφαρμόζουν στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού διαλόγου προκαλώντας την αμερικανική αντίδραση. Ομοίως οι Ευρωπαίοι διαφοροποίησαν τη θέση τους και στη σχέση με τη Νικαράγουα. Το 1984 ο Γάλλος Πρόεδρος Μιτεράν προσπάθησε να αναζωογονήσει τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση ως έναν οργανισμό ασφαλείας που θα μπορούσε να προσφέρει στους Ευρωπαίους τη δική τους ταυτότητα σε αυτά τα θέματα.

Παράλληλα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και το NATO ξεκινούσαν νέες αμυντικές πολιτικές. Ενδεικτική είναι η απόφαση του NATO να εκσυγχρονίσει τις δυνάμεις του στο θέατρο και να συμμετάσχει στον έλεγχο των εξοπλισμών. Τον Νοέμβριο του 1981, η κυβέρνηση Ρέηγκαν διατύπωσε πρόταση μείωσης των εξοπλισμών, με τη Μ. Βρετανία και τη Γαλλία να τίθενται υπέρ. Πολλά κράτη, όμως, διατύπωσαν ανησυχίες. Η απόκλιση απόψεων μεταξύ των δύο πλευρών του Ατλαντικού αποτυπώθηκε σε μία σειρά αμερικανικών στρατιωτικών πρωτοβουλιών (εισβολή στη Γρανάδα, βομβαρδισμός Λιβύης, περιπολίες αμερικανικών πλοίων στον Περσικό Κόλπο) παρά τη μη σύμφωνη γνώμη των Ευρωπαίων. Το τέλος της δεκαετίας, σφραγίστηκε με προσέγγιση

μεταξύ των δύο αντίπαλων πόλων του Ψυχρού Πολέμου που έληξε με την πτώση του τείχους του Βερολίνου (1989) και την αρχή του τέλους του Ψυχρού Πολέμου.

Κατά τη διάρκεια της επόμενης κυρίως δεκαετίας, εγέρθησαν σοβαρά θέματα, όπως το μέλλον της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, δεδομένου ότι πλέον ο εχθρός εξέλειπε, ο ρόλος της «νέας» ενωμένης Γερμανίας, η αμερικανική παρουσία την ευρωπαϊκή ήπειρο, και κατ' επέκταση το ζήτημα της ευρωπαϊκές άμυνας και ασφάλειας (Αρβανιτόπουλος, Ήφαιστος, 1999:184-186).

Σε αυτό το πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα συνέχιζε προς την ολοκλήρωση, ενώ παράλληλα χάραζε δειλά δική της γραμμή στις σχέσεις με τη Μόσχα. Οι εξελίξεις σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό και ευρωατλαντικό επίπεδο, όπως θα αναλυθεί και ακολούθως, συνεχίστηκαν αλλά με λιγότερη ένταση και πόλωση. Η εμφάνιση της διεθνούς τρομοκρατίας στο χάρμα του 21^{ου} αιώνα διαμόρφωσε νέα, πρωτόγνωρα δεδομένα, πυροδότησε καταιγιστικές εξελίξεις και δημιούργησε νέο πλαίσιο για τις ευρωατλαντικές σχέσεις.

Κεφάλαιο Β': Ο παγκόσμιος πόλεμος εναντίον της τρομοκρατίας

B1. Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ

Αν και η τρομοκρατία είναι τόσο παλιά όσο και η ανθρώπινη ιστορία, η διεθνής τρομοκρατία φαίνεται πως αποτελεί σχετικά σύγχρονο φαινόμενο, το οποίο επηρεάζει καθοριστικά τις διεθνείς διακρατικές σχέσεις αλλά και την καθημερινή ζωή των απλών πολιτών. Παρά το γεγονός αυτό, δεν έχει δοθεί πλήρης και επίσημος ορισμός της τρομοκρατίας από τη διεθνή κοινότητα και τους διεθνείς οργανισμούς. Ανεπίσημα, ως ο πλέον δόκιμος ορισμός χρησιμοποιείται αυτός που δόθηκε το 1999 από τη Διεθνή Διάσκεψη του ΟΗΕ για την Καταστολή και Χρηματοδότηση της Τρομοκρατίας (Καραφωτιάς, 2023).

Σύμφωνα με το άρθρο (2) του ψηφίσματος(A/RES/54/109, 25.02.2000) της Διάσκεψης ως τρομοκρατία ορίζεται «κάθε πράξη που έχει ως πρόθεση να προξενήσει θάνατο ή σοβαρό σωματικό τραυματισμό σε πολίτη ή όποιο άλλο πρόσωπο το οποίο δε συμμετέχει ενεργά σε εχθροπραξίες στο πλαίσιο ένοπλης σύγκρουσης, όταν ο σκοπός της πράξης αυτής – εκ της φύσεώς της ή του γενικότερου υφιστάμενου πλαισίου- είναι να αναγκάσει μία κυβέρνηση ή ένα διεθνή οργανισμό να προβεί σε ενέργεια ή να απόσχει» . Γίνεται, λοιπόν, σαφές ότι η τρομοκρατία εμπεριέχει αφενός την απροσδόκητη χρήση βίας εις βάρος ατόμων, ομάδων ή και κυβερνήσεων, αφετέρου την απειλή χρήσης βίας και την καλλιέργεια κλίματος φόβου και ανασφάλειας. Σε κάθε περίπτωση, επιδιώκεται η εξυπηρέτηση και επίτευξη κάποιου πολιτικού στόχου μέσω του εκφοβισμού και της δημιουργίας κλίματος αβεβαιότητας και αποσταθεροποίησης.

Παρά την πληθώρα των ψηφισμάτων και τα προληπτικά μέτρα που λαμβάνονταν από τη διεθνή κοινότητα στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, μέχρι το 2001 το NATO θεωρούσε την τρομοκρατική απειλή σα φαινόμενο ήσσονος σημασίας με περιορισμένη δυνατότητα επίδρασης για τη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στο

έδαφος των ΗΠΑ σηματοδότησαν μία ριζική αλλαγή μετατρέποντας την τρομοκρατία από δευτερεύον φαινόμενο σε κορυφαία στρατηγική προτεραιότητα για την παγκόσμια ασφάλεια (Quanten, 2019).

Εξήντα χρόνια μετά την επίθεση στο Περλ Χάρμπορ (1941), το πρωί της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, οι ΗΠΑ δέχτηκαν το πλέον ισχυρό χτύπημα στην ιστορία τους και μάλιστα, σε στόχους με έντονη σημειολογία. Αρχικά, η πτώση των Δίδυμων Πύργων στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στη Νέα Υόρκη και λίγο αργότερα η καταστροφή σημαντικού μέρους του Πενταγώνου στην Ουάσινγκτον προκάλεσαν το θάνατο περίπου 3.000 ανθρώπων, τον τραυματισμό 25.000 ατόμων και υλικές ζημιές δεκάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων . Η ισλαμιστική τρομοκρατική οργάνωση Al Qaeda κατάφερε να επιφέρει καίριο πλήγμα στην καρδιά του οικονομικού και στρατιωτικού συστήματος των πανίσχυρων ΗΠΑ, στις οποίες δημιουργήθηκε ένα έντονο αίσθημα τρωτότητας .

Παράλληλα, προκάλεσε ένα ισχυρότατο σοκ στο σύνολο της παγκόσμιας κοινότητας, και δη του δημοκρατικού κόσμου, και άλλαξε τα δεδομένα και την ισχύουσα αντίληψη περί τρομοκρατίας, καθώς μη κρατικοί δρώντες αποδείχτηκαν ικανοί να θέτουν στρατηγικές προκλήσεις στα πλέον αναπτυγμένα έθνη, σηματοδοτώντας μία σημαντική αλλαγή (Delpech, 2003:51-55). Ειδικότερα, αναδείχθηκε ο κίνδυνος ότι άλλα κράτη, ομάδες ή ακόμα και άτομα μπορούν να απειλήσουν τις ΗΠΑ χρησιμοποιώντας μη συμβατικές μορφές δύναμης ή μακροπρόθεσμα να αναπτύξουν όπλα μαζικής καταστροφής και να πραγματοποιήσουν περισσότερο θανατηφόρες μαζικές επιθέσεις (Nye, 2003:188).

B2. Η αντίδραση της παγκόσμιας κοινότητας

Μετά τον αρχικό αιφνιδιασμό και το σοκ, η αντίδραση της παγκόσμιας κοινότητας υπέρ των ΗΠΑ και κατά της τρομοκρατίας υπήρξε άμεση, μαζική και αποφασιστική. Μία δεκαετία μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το ΝΑΤΟ βρέθηκε αντιμέτωπο με τη μεγαλύτερη πρόκληση που είχε κληθεί να διαχειριστεί. Την ίδια μέρα της επίθεσης εκδόθηκε ανακοινωθέν με το οποίο αφενός καταδικαζόταν η επίθεση, αφετέρου διαμηνυόταν ξεκάθαρα ότι οι ΗΠΑ μπορούσαν να βασίζονται στους Συμμάχους τους στη Βόρειο Αμερική και την Ευρώπη για υποστήριξη, στέλνοντας έτσι ένα ηχηρό μήνυμα αλληλεγγύης (Κασκαρέλης, 2017:189-193).

Στις 12 Σεπτεμβρίου 2001, το Συμβούλιο του ΝΑΤΟ –με απόφασή του– ενεργοποίησε για πρώτη φορά στα χρονικά της Συμμαχίας το άρθρο 5 της Βορειοατλαντικής Συνθήκης, με το οποίο προβλέπεται ότι αν ένα μέλος (ή περισσότερα) στην Ευρώπη ή τη Βόρειο Αμερική δεχτεί ένοπλη επίθεση, τότε αυτή θεωρείται ως επίθεση εναντίον όλων και ότι τα μέλη-κράτη θα βοηθήσουν είτε μεμονωμένα είτε σε συνεννόηση για να παρασχεθεί βοήθεια και να αποκατασταθεί και να διατηρηθεί η ασφάλεια στην περιοχή του Βόρειου Ατλαντικού. Χαρακτηριστική είναι και η δήλωση του δέκατου Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ, λόρδου Robertson, ο οποίος αντιλαμβανόμενος την πρωτοφανή κρισιμότητα της κατάστασης δήλωσε ότι η ενεργοποίηση του άρθρου 5 αποτελούσε την απόλυτη πράξη αλληλεγγύης προς το λαό των ΗΠΑ και ότι η ρήτρα αυτοάμυνας που αυτό προέβλεπε είχε λόγο ύπαρξης σε αυτή τη δραματική στιγμή της επίθεσης εναντίον των ΗΠΑ .

Παράλληλα, κινούμενο στην ίδια γραμμή, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ με την απόφαση 1368 της 12ης Σεπτεμβρίου εξέφρασε τη βαθύτατη συμπάθεια και τα συλλυπητήριά του προς τα θύματα, τους συγγενείς, το λαό και την κυβέρνηση των ΗΠΑ και καταδίκασε τις φρικιαστικές τρομοκρατικές επιθέσεις που έλαβαν χώρα σε Νέα Υόρκη και Ουάσινγκτον την 11η Σεπτεμβρίου, θεωρώντας τες απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Ακόμα, κάλεσε όλα τα κράτη να συνεργαστούν για να τιμωρηθούν ενώπιον

της δικαιοσύνης οι ένοχοι, προέτρεψε τη διεθνή κοινότητα να διπλασιάσει τις προσπάθειες για πρόληψη και καταστολή των τρομοκρατικών ενεργειών και διατύπωσε ετοιμότητα για να αναλάβει όλα τα αναγκαία αντίμετρα στην πρωτόγνωρη τρομοκρατική επίθεση που μόλις είχε λάβει χώρα .

Με την απόφαση 1373, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, λίγες εβδομάδες αργότερα, επανέλαβε την καταδίκη της τρομοκρατικής επίθεσης εναντίον των ΗΠΑ, καθώς και την απειλή που η τρομοκρατία συνιστά για την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια. Κάλεσε εκ νέου όλα τα κράτη να συνεργαστούν προκειμένου να εφαρμοστούν τάχιστα τα απαραίτητα μέτρα και τα απέτρεψε από τη συμμετοχή, ενίσχυση, χρηματοδότηση και κάθε είδους συνέργια σε οργάνωση τρομοκρατικών ενεργειών .

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, από την πλευρά της, μετά την Έκτακτη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις Βρυξέλλες στις 21 Σεπτεμβρίου 2001, εξέδωσε ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με το οποίο δήλωνε απερίφραστα τον αποτροπιασμό της για την επίθεση, τη συμπαράστασή της προς τον αμερικανικό λαό και τασσόταν υπέρ των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και του ΝΑΤΟ για συντονισμένο αγώνα όλων των δημοκρατικών κρατών ενάντια στην τρομοκρατία .

Άξιο μνείας είναι και το γεγονός ότι η επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου προκάλεσε εξελίξεις και στις σχέσεις τόσο των ΗΠΑ όσο και των άλλων μελών του ΝΑΤΟ με την πρώην αντίπαλο, Ρωσία. Ο Ρώσος Πρόεδρος, Putin, ήταν ο πρώτος που επικοινωνήσε με τη Σύμβουλο Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ, Condoleezza Rice, δηλώνοντας την υποστήριξη της χώρας του στις ΗΠΑ και διαβεβαιώνοντας ότι δε θα αυξήσει τη ρωσική στρατιωτική ετοιμότητα, όπως προβλεπόταν, ως απάντηση στην αναβάθμιση της αμερικανικής στρατιωτικής ετοιμότητας (Κασκαρέλης, 2017:196).

Το χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου φαίνεται πως είχε υπογραμμίσει την ανάγκη για πολυμερή προσέγγιση. Η μάχη ενάντια στην τρομοκρατία απαιτούσε παγκόσμια σύμπραξη (Wannandi, 2002:184-189).

B3. Η επιχείρηση “Enduring Freedom” στο Αφγανιστάν – Η συμμετοχή των συμμάχων

Οι εξελίξεις υπήρξαν ταχύτατες. Οι έρευνες των αμερικανικών υπηρεσιών Central Intelligence Agency (CIA) και National Security Agency (NSA) υπέδειξαν τον Οσάμα Μπιν Λάντεν ως κύριο υπεύθυνο των επιθέσεων εναντίον των ΗΠΑ στις 11 Σεπτεμβρίου. Οι επιθέσεις συνδέθηκαν με το καθεστώς των Ταλιμπάν και η σχέση του με την Al Qaeda υπήρξε η καθοριστική αιτία της στρατιωτικής επέμβασης στο Αφγανιστάν, με το επιχείρημα ότι ήταν επιβεβλημένη η χρήση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας απέναντι σε ενέργειες μη κρατικών δρώντων που στρέφονταν εναντίον της κρατικής κυριαρχίας. Πολλώ δε μάλλον, όταν επρόκειτο για ενέργειες της διεθνούς τρομοκρατίας οι οποίες συνιστούσαν απειλή για τη διεθνή ειρήνη και την παγκόσμια ασφάλεια (Χειλά, 2013:176-178).

Με πρωτοβουλία των ΗΠΑ, στις 7 Οκτωβρίου 2001 κηρύχτηκε ο παγκόσμιος πόλεμος κατά της τρομοκρατίας. Βασικός εχθρός ήταν η Al Qaeda, και κατ' επέκταση τα κράτη που θεωρήθηκε ή αποδείχθηκε πως υποστήριζαν ή διευκόλυναν με οιονδήποτε τρόπο τη δράση της εν λόγω ισλαμιστικής τρομοκρατικής οργάνωσης. Σε αυτή τη λογική ξεκίνησε η επιχείρηση “Enduring Freedom” στο Αφγανιστάν.

Όταν ξεκίνησε ο πόλεμος στο Αφγανιστάν, υπήρχε εθνική ομοψυχία και διεθνής συναίνεση (Κίσιντζερ, 2014:444). Σχεδόν το σύνολο της παγκόσμιας κοινότητας ενστερνιζόμενο τον κίνδυνο οικουμενικής απειλής τάχθηκε υπέρ της αμερικανικής επέμβασης. Όπως ελέχθη και ανωτέρω, η Ρωσία υλοποίησε θεαματική φιλοδυτική στροφή στην εξωτερική πολιτική της και συνεργάστηκε με τις ΗΠΑ, ενώ και η πλειονότητα των κρατών του αραβικού και μουσουλμανικού κόσμου καταδίκασαν τα τρομοκρατικά χτυπήματα και εξέφρασαν τη συμπαράστασή τους στις ΗΠΑ, απορρίπτοντας ταυτόχρονα την πρόσκληση του Μπιν Λάντεν για κήρυξη τζιχάντ (Χειλά, 2013:185).

Τα μέλη του NATO αντέδρασαν άμεσα και η Βορειοατλαντική Συμμαχία έσπευσε να δηλώσει την αλληλεγγύη της με την ενεργοποίηση του άρθρου 5 της Συνθήκης του NATO. Προφανώς και οι ΗΠΑ επιθυμούσαν την εμπλοκή

του NATO, γεγονός που ενίσχυε αφενός τη διεθνή νομιμότητα της όλης επιχείρησης, αφετέρου όμως θα μπορούσαν οι ίδιοι να χρησιμοποιήσουν την εκτεταμένη υποδομή της Συμμαχίας. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τη δεδηλωμένη σύμπλευση των μελών της Συμμαχίας με τις αμερικανικές πρωτοβουλίες για αγώνα κατά της τρομοκρατίας διαφάνηκαν διαφοροποιήσεις εντός της Συμμαχίας, ενώ διατυπώθηκαν και αρκετές ενστάσεις. Ειδικότερα, οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι επέμεναν στην ανάγκη οι ΗΠΑ να διαπραγματεύονται με τους λοιπούς συμμάχους πριν τη λήψη δράσης (Χειλά, 2013:186).

Από τους Ευρωπαίους συμμάχους, η Μεγάλη Βρετανία διατήρησε την παραδοσιακή της στάση και τάχθηκε εξ αρχής στο πλευρό των ΗΠΑ συνεισφέροντας σε κάθε επίπεδο, στρατιωτικό, διπλωματικό και οικονομικό. Ο Πρωθυπουργός, Τόνι Μπλερ, ενέπλεξε τη χώρα του από την αρχή στην επιχείρηση ως συνέταιρος των ΗΠΑ –αφού κατείχε τη δεύτερη θέση αναφορικά με τον αριθμό της αποστολής- και μάλιστα, διεκδικώντας ίσο λόγο με την Ουάσινγκτον.

Η Γαλλία, από την άλλη, διατήρησε σχετικά διαφορετική στάση αναφορικά με την επέμβαση στο Αφγανιστάν. Ο Πρόεδρος Σιράκ προσπαθούσε παντί τρόπω να καταστήσει τη χώρα του ανταγωνιστικό πόλο των ΗΠΑ ως στρατιωτικής υπερδύναμης και να προωθήσει κατά το βέλτιστο δυνατό τρόπο τα γαλλικά εθνικά συμφέροντα στην περιοχή. Για το λόγο αυτό, προέβαλε συνεχώς την υπεράσπιση των αξιών του ΟΗΕ (π.χ. διεθνής ασφάλεια, μάχη κατά της τρομοκρατίας) τονίζοντας τη σημασία των διπλωματικών μέσων. Τελικά, παρά τις ενστάσεις της, η Γαλλία συμμετείχε τόσο παρέχοντας σημαντική οικονομική βοήθεια, όσο και με μεγάλη στρατιωτική αποστολή.

Η Γερμανία, επίσης, διεκδίκησε για την ίδια έναν ευέλικτο ρόλο και συνέδραμε στρατιωτικά. Ειδικότερα, επεδίωξε να διατηρήσει την παρουσία της μεταξύ των παικτών (Κασκαρέλης, 2017:219-220). Σημαντική ήταν και η παρουσία της Ολλανδίας, η οποία παρά την ισχυρή αντιπολίτευση στο εσωτερικό, συμμετείχε με δικά της στρατεύματα στη στρατιωτική δύναμη του NATO, ενώ και η Ιταλία, αν και συμμετείχε με πιο περιορισμένη στρατιωτική δύναμη, προσέφερε σημαντική οικονομική στήριξη, καθώς και τις νατοϊκές υποδομές

της. Και άλλοι Ευρωπαίοι σύμμαχοι, όπως η Νορβηγία και η Δανία, προσπάθησαν να εξασφαλίσουν τη στρατιωτική, διπλωματική ή οικονομική παρουσία τους –έστω και περιορισμένη- στις εξελίξεις (Hoehn & Harting, 2010:13-24).

Χρειάστηκαν λίγες μόνο εβδομάδες μέχρι το καθεστώς των Ταλιμπάν και της Al Qaeda στο Αφγανιστάν να καταρρεύσουν. Ο κύκλος αυτός του πολέμου κατά της τρομοκρατίας θα έκλεινε το Δεκέμβριο του 2001 με τη Συμφωνία της Βόννης με τη συμμετοχή των Ηνωμένων Εθνών, εκπροσώπων των συμμαχικών δυνάμεων και των ηγετών της αφγανικής αντιπολίτευσης. Στόχος ήταν η εγκαθίδρυση ασφάλειας και κράτους δικαίου, θεσμικής ανοικοδόμησης και οικονομικής ανάκαμψης της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ενέκρινε τη σύσταση Διεθνούς Δύναμης Βοήθειας για την Ασφάλεια (ISAF) για την υποστήριξη της νέας αφγανικής κυβέρνησης. Το NATO ανέλαβε επίσημα τη διοίκηση της ISAF το 2003, σηματοδοτώντας την πρώτη επιχειρησιακή δέσμευσή του πέραν της Ευρώπης. Σύμφωνα με αναλυτές, η αποστολή στο Αφγανιστάν σηματοδότησε ένα σημείο καμπής για τη συμμαχία, καθώς αυτή επέκτεινε τη δραστηριότητά της για πρώτη φορά εκτός των εδαφών της .

Κεφάλαιο Γ' : Ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου το 1991 και η δημιουργία ενός διεθνούς συνασπισμού

Γ1. Η πορεία προς τον Πόλεμο του Κόλπου

Η περιοχή της Νότιας Ευρασίας και της Μέσης Ανατολής ανέκαθεν χαρακτηριζόταν από αστάθεια και επισφάλεια. Μέχρι τη δεκαετία του 1980, τόσο η διαμάχη μεταξύ Ισραηλινών και Αράβων όσο και ο Ψυχρός Πόλεμος διατηρούσαν μία ιδιόμορφη περιφερειακή ισορροπία. Ο τερματισμός του Ψυχρού Πολέμου σηματοδότησε μία αλλαγή στους προσανατολισμούς και τις στρατηγικές των μεγάλων δυνάμεων (Ηφαιστος, 2000:253). Επιπρόσθετα, μετά το 1990, συντελέστηκε μία εκ των πλέον σημαντικών εξελίξεων στην περιοχή, καθώς το γεωστρατηγικό κέντρο της περιοχής μεταφέρθηκε ανατολικότερα στην περιοχή της Μεσοποταμίας, του Αφγανιστάν και του Περσικού Κόλπου, με το Ιράκ να τίθεται στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος (Ρούσσος, 2008: 231).

Το κράτος ήδη από την αναγνώρισή του ως ανεξάρτητο, το 1932, χαρακτηριζόταν από εθνοτική και θρησκευτική ανομοιογένεια, γεγονός που συνέβαλε καταλυτικά στη δημιουργία διλημμάτων ασφάλειας. Το 1979, η ανάληψη της εξουσίας από το Σαντάμ Χουσεϊν επέφερε μία κοινωνική ομοιογενοποίηση στο εσωτερικό, ενώ η αύξηση της πετρελαϊκής παραγωγής προκάλεσε ανάπτυξη και εκσυγχρονισμό. Ο Σαντάμ επιθυμούσε για τον εαυτό του το ρόλο του ηγέτη του αραβικού κόσμου και έτσι επιδόθηκε σε μία κούρσα εξοπλιστικής αναβάθμισης της χώρας, ενώ ταυτόχρονα στράφηκε εναντίον των γειτονικών κρατών (Χειλά, 2013:217-220).

Η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίστηκε από τον πόλεμο Ιράκ-Ιράν. Οι διαφορές μεταξύ των δύο κρατών ήταν αρκετές (έλεγχος της παραγωγής πετρελαίου, πολιτιστικές, συνοριακές διαφορές, δικαιοδοσία σε εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες), με βασικότερη αυτή της πολιτικής πρωτοκαθεδρίας και επιρροής στις χώρες του Κόλπου. Το 1980, ο Σαντάμ θα εισβάλει στο Ιράν εκμεταλλευόμενος το χάος που είχε προκαλέσει η ιρανική επανάσταση, έχοντας την υποστήριξη των ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Ιαπωνίας, Ευρώπης, μια και στον

Περσικό Κόλπο διακυβεύονταν πλείστα συμφέροντα (Farhang, 1985:659-680). Η διεθνής κοινότητα τέθηκε υπέρ της εύρεσης διπλωματικής λύσης πριν την καταφυγή στα όπλα. Τελικά, το 1988 ο πόλεμος έληξε με μεσολάβηση του Ο.Η.Ε. που οδήγησε σε κατάπαυση του πυρός κατόπιν του ψηφίσματος 598 του ΣΑ, που έγινε αποδεκτό από αμφότερα τα εμπόλεμα μέρη⁷ (Sterner, 1984:128-143).

Ο πόλεμος οδήγησε το Ιράκ σε οικονομικό αδιέξοδο αφήνοντας ταυτόχρονα ανικανοποίητες τις ιμπεριαλιστικές βλέψεις του δικτάτορα Σαντάμ. Στο πλαίσιο αυτό, η κατάκτηση του γειτονικού Κουβέιτ εξυπηρετούσε διττά τους στόχους για ενίσχυση της ιρακινής οικονομίας, αλλά και αξιοποίηση στρατηγικών πλεονεκτημάτων από τον έλεγχο μιας σημαντικής χώρας. Έτσι το Ιράκ επιτέθηκε στο Κουβέιτ τον Αύγουστο του 1990 και μέσα σε δύο μέρες είχε καταλάβει πλήρως τη χώρα. Η εισβολή στο Κουβέιτ (ΚΜ του ΟΗΕ) αντιμετωπίστηκε από τη διεθνή κοινότητα με το Ψήφισμα 660 του ΣΑ των ΗΕ, το οποίο καταδίκασε την εισβολή και απαιτούσε την άμεση απομάκρυνση των ιρακινών δυνάμεων από το Κουβέιτ (S/RES/660-1990). Στις 6 Αυγούστου 1990, το ΣΑ ΗΕ επέβαλε ομόφωνα οικονομικές κυρώσεις κατά του Ιράκ με το Ψήφισμα 661 (S/RES/661-1990).

Ακολούθησε η αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων στη Σαουδική Αραβία από τις ΗΠΑ και το ΗΒ με σκοπό την προστασία της Σαουδικής Αραβίας. Συγκεκριμένα, ο Αμερικανός Πρόεδρος Μπους ανακοίνωσε την επιχείρηση “Desert Shield”, μια επιχείρηση με αμυντική κυρίως αποστολή στη Σαουδική Αραβία, η οποία είχε κάνει και σχετικό αίτημα στις ΗΠΑ, ενώ προέτρεψε και τις άλλες χώρες να στείλουν δυνάμεις (Warbrick, 1991:482-492).

Για τις ΗΠΑ και για τις λοιπές χώρες η προοπτική της αποσταθεροποίησης της ευρύτερης περιοχής συνιστούσε απειλή τόσο για την προσφορά πετρελαίου σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και για τη διασάλευση της παγκόσμιας τάξης και της παγκόσμιας κοινωνίας των κυρίαρχων κρατών (Παπασωτηρίου, 2002:370).

⁷ Το ΣΑ του Ο.Η.Ε έκανε λόγο για χημικά όπλα που είχαν χρησιμοποιηθεί στον πόλεμο, χωρίς όμως να καταδικάζει φανερά το Ιράκ.

Γ2. Η εμπλοκή των ΗΠΑ στον πόλεμο και η δημιουργία ενός διεθνούς συνασπισμού

Παρά τις προσπάθειες του Ιράκ για άρση των κυρώσεων και υποβολή παράλληλων προτάσεων, καθώς και τις διπλωματικές προσπάθειες για εξεύρεση λύσης, οι ΗΠΑ επέμειναν στη θέση τους περί μη συνέχισης των διαπραγματεύσεων μέχρι να αποσύρει το Ιράκ όλες τις δυνάμεις κατοχής από το Κουβέιτ.

Παράλληλα, η κυβέρνηση Μπους επιδόθηκε σε μία σειρά ατέλειωτων διαπραγματεύσεων με τα μέλη του ΣΑ ΗΕ, τους συμμάχους στο ΝΑΤΟ αλλά και τις αραβικές χώρες⁸. Στις 29 Νοεμβρίου 1990, το ΣΑ υπερψήφισε 12 προς 2 (Κούβα και Υεμένη) το Ψήφισμα 678 το οποίο καλούσε το Ιράκ να συμμορφωθεί με τα προβλεπόμενα στο Ψήφισμα 660 και του έδινε προθεσμία να αποχωρήσει πλήρως από το Κουβέιτ μέχρι τις 15 Ιανουαρίου 1991. Σε περίπτωση που η προθεσμία εξέπνεε χωρίς ιρακινή αποχώρηση, το Ψήφισμα παρείχε εξουσιοδότηση στα κράτη να χρησιμοποιήσουν κάθε αναγκαίο μέσο για να αναγκάσουν το Ιράκ να αποχωρήσει, παρέχοντας με τον τρόπο αυτό δικαιοδοσία και για χρήση βίας (S/RES/678-1990).

Αυτό αποτέλεσε και το έναυσμα της αμερικανικής προσπάθειας για δημιουργία μίας συμμαχίας χωρών με στόχο την ένοπλη εξώθηση του Ιράκ από το κατεχόμενο Κουβέιτ, σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με την ανωτέρω απόφαση. Μετά από αλληλεπάλληλες διαβουλεύσεις με τα μέλη του ΣΑ των ΗΕ και του ΝΑΤΟ, οι ΗΠΑ εξασφάλισαν την πολιτική σύμπραξη της Μόσχας, επισφραγίζοντας περίτρανα το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και το πέρασμα σε μία νέα εποχή. Ταυτόχρονα, κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα διεθνή συνασπισμό δυνάμεων αντίθετων στην επιθετικότητα του Ιράκ, που αποτελείτο από δυνάμεις άνω των 30 χωρών⁹. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη

⁸Κατά τη διάρκεια του Νοεμβρίου του 1990, ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών, Μπίικερ, επισκέφθηκε 12 χώρες σε μία προσπάθεια που ο ίδιος χαρακτήρισε «μια περιπλοκή διαδικασία εκκαθάρισης, εξαγωγής, απειλής και αγοράς ψήφων».

⁹Αφγανιστάν, Αργεντινή, Αυστραλία, Μπαχρέιν, Μπαγκλαντές, Βέλγιο, Καναδάς, Τσεχοσλοβακία, Δανία, Αίγυπτος, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ονδούρα, Ουγγαρία, Ιταλία, Κουβέιτ, Μαρόκο, Νέα Ζηλανδία, Πακιστάν, Πορτογαλία, Νορβηγία, Σενεγάλη, Σιέρα Λεόνε, Σιγκαπούρη, Νότια Κορέα, Ισπανία, Σουηδία, Συρία, Τουρκία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ηνωμένο Βασίλειο συνέπραξαν με τις ΗΠΑ.

συμμαχία μετά το τέλος του Β΄ Π.Π. που προχωρούσε σε συλλογική δράση, ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι δύο υπερδυνάμεις βρέθηκαν στο ίδιο στρατόπεδο για να αντιμετωπίσουν την πρώτη μεγάλη κρίση που ξέσπασε αμέσως μετά το τέλος του ΨΠ. Επρόκειτο για το πρώτο τεστ του μεταψυχροπολεμικού συστήματος, όπως είχε επισημάνει ο Αμερικανός αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών, Ίγκλμπεργκερ (Brands, 2004:113-131).

Η εκστρατεία στον Κόλπο προσέλαβε μεγάλες διαστάσεις. Οι ΗΠΑ, αγωνιώντας να μην επαναληφθούν τα λάθη του Βιετνάμ, επεδίωξαν συντριπτική στρατιωτική υπεροχή στέλνοντας 1.500 αεροπλάνα, στόλους με 8 αεροπλανοφόρα και σχεδόν μισό εκατομμύριο στρατιώτες. Δυνάμεις έστειλαν και οι Γαλλία, ΗΒ, τα περισσότερα μέλη του ΝΑΤΟ, Αυστραλία, Πολωνία, Αργεντινή, καθώς και χώρες του μουσουλμανικού κόσμου, όπως Σαουδική Αραβία, Αίγυπτος, Συρία, Πακιστάν κ.ά. Η Γερμανία και η Ιαπωνία συνέδραμαν με χρηματικούς πόρους (Παπασωτηρίου, 2018:492).

Οι ΗΠΑ, λοιπόν, απέφυγαν αρχικά την άμεση και ευθεία ένοπλη αντιπαράθεση με το Ιράκ και προσπάθησαν μέσα από τις διεθνείς δομές να καταδικάσουν την εχθρική ενέργεια του Σαντάμ και να πάρουν το πράσινο φως από την παγκόσμια κοινότητα για μια ενδεχόμενη ανάληψη στρατιωτικών πρωτοβουλιών και ενεργειών.

Η επιχείρηση “Desert Storm” ξεκίνησε στις 17 Ιανουαρίου με ναυτικό και εναέριο βομβαρδισμό. Ο Σαντάμ αν και ανίκανος να αντιδράσει μπροστά σε αυτή τη συντριπτική συγκέντρωση ισχύος αρνήθηκε να αποχωρήσει από το Κουβέιτ, και μάλιστα προέβη σε δύο αναποτελεσματικές κινήσεις, εκτοξεύοντας αφενός πυραύλους ενάντια στο Ισραήλ, αφετέρου επιστρέφοντας στο Ιράν εδάφη που είχε προσαρτήσει κατά τον πόλεμο της δεκαετίας 1980. Στις 22 Φεβρουαρίου 1991, ο Πρόεδρος Μπους έδωσε ultimatum στην ιρακινή κυβέρνηση και δύο μέρες μετά οι δυνάμεις του συνασπισμού υπό την αμερικανική ηγεσία επιτέθηκαν και απελευθέρωσαν το Κουβέιτ, ενώ άρχισαν να προελαύνουν στο ιρακινό έδαφος (Warbrick, 1991:965-976).

Οι συμμαχικές δυνάμεις κατάφεραν με ελάχιστες απώλειες τη συντριβή του Σαντάμ. Παράδοξο υπήρξε το γεγονός ότι ο συνασπισμός δεν προέλασε μέχρι

τη Βαγδάτη και η αμερικανική κυβέρνηση δεν επεδίωξε ούτε την ανατροπή με στρατιωτικά μέσα του καθεστώτος Σαντάμ, ούτε το διαμελισμό της χώρας. Το ΣΑ ΗΕ υιοθέτησε το Ψήφισμα 687 και επέβαλε στο Ιράκ όρους για τον τερματισμό του πολέμου, με κυριότερο αυτόν να καταστρέψει το Ιράκ τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής (S/RES/687-1991).

Γ3. Ο νέος ρόλος του NATO ως εγγυητή της διεθνούς νομιμότητας στη μεταψυχροπολεμική εποχή

Η χρονική συγκυρία του πρώτου Πολέμου στον Κόλπο με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την παύση των ανταγωνισμών μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων διαμόρφωσε ένα ιδιαίτερο παγκόσμιο περιβάλλον. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου που είχε δημιουργήσει για δεκαετίες -με μία γραμμική διαίρεση Ανατολής-Δύσης- ένα διπολικό κόσμο, με την ανατολική Σοβιετική Ένωση να απειλεί τη φιλελεύθερη τάξη και τα συμφέροντα του δυτικού ευρωπαϊκού μπλοκ έφερε τον τερματισμό αυτής της ιδιόμορφης διχοτόμησης. Η συνεργασία σε παγκόσμιο επίπεδο κατέστη εφικτή και μέσα σε αυτό το πλαίσιο η κυβέρνηση Μπους είχε την ευκαιρία να θέσει σε λειτουργία και να αξιοποιήσει κατά το βέλτιστο δυνατό τρόπο τους διεθνείς μηχανισμούς της συλλογικής ασφάλειας. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, οι ΗΠΑ, έχοντας απομείνει μόνη υπερδύναμη, κλήθηκαν να διαχειριστούν προβλήματα του διεθνούς συστήματος που βρισκόταν σε πλήρη μετεξέλιξη με νέο πρίσμα.

Η ΕΕ, από την πλευρά της, δεν παρέμεινε στάσιμη. Η επανένωση της Γερμανίας επανέφερε στο προσκήνιο το γερμανικό πρόβλημα, το οποίο προσεγγίστηκε διαφορετικά από Ευρώπη και ΗΠΑ, με τη χώρα να ενώνεται τελικά το 1990. Την ίδια χρονιά, συγκλήθηκε η Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, με σκοπό να λειτουργήσει ως εναλλακτικός οργανισμός ασφάλειας απέναντι στο NATO. Οι ΗΠΑ, γενικά υποστήριξαν την πρωτοβουλία επισημαίνοντας με κάθε τρόπο ότι η εν λόγω πρωτοβουλία δεν μπορεί να υποκαταστήσει το NATO¹⁰.

Ταχεία ήταν οι εξελίξεις και στην πορεία ολοκλήρωσης της ΕΕ. Ειδικότερα, εντατικοποιήθηκαν οι προσπάθειες για τη δημιουργία της Ενιαίας Αγοράς και η πορεία προς την Ένωση. Οι Ευρωπαίοι εταίροι θα επιταχύνουν τις διαδικασίες ολοκλήρωσης του κοινοτικού οικοδομήματος για να εντάξουν σε αυτό και τη Γερμανία. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το 1991 ο

¹⁰Πρόκειται για το θεσμό που εξελίχθηκε το 1994 στον Οργανισμό Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.).

Γάλλος Πρόεδρος Μιτεράν και ο Γερμανός Καγκελάριος Κολ ανέλαβαν σχετική πρωτοβουλία και εξήγγειλαν την πρόταση περί δημιουργίας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας, με τους Βρετανούς να επιδιώκουν να την περιορίσουν (Αρβανιτόπουλος, 2003:128-129). Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992-1993) δημιούργησε την ΕΕ στη λογική των τριών πυλώνων. Η εξωτερική πολιτική θεσπίστηκε ως ο δεύτερος πυλώνας και τα ΚΜ δεσμεύτηκαν να διαμορφώσουν σταδιακά μία Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), προκειμένου να είναι σε θέση να διαμορφώσει δική της ταυτότητα, να διαδραματίσει έναν ουσιαστικό ρόλο στη διεθνή σκηνή, να παράσχει ασφάλεια στα ΚΜ της. Επισημαίνεται ότι η προηγούμενη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση ενσωματώθηκε στον πυλώνα της ΚΕΠΠΑ. Στόχος ήταν να πάψουν οι χώρες της Ευρώπης να είναι «καταναλωτές ασφάλειας» και η ΕΕ να αποκτήσει ίδια υπόσταση.

Στο ίδιο κλίμα, κινήθηκαν οι Ευρωπαίοι και στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997). Εκεί υπήρξε πρόβλεψη για την ενσωμάτωση στον πυλώνα της ΚΕΠΠΑ των Συνδυασμένων Κοινών Δυνάμεων Κρούσης (για αποστολές που δεν ενέπιπταν στο άρθρο 5 της Συνθήκης της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας), δημιουργήθηκε ο θεσμός του Υπατού Εκπροσώπου της ΕΕ για θέματα εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας, έγινε αναφορά σε κοινά εξωτερικά σύνορα και εδαφική ακεραιότητα της ΕΕ και γενικά έγινε προσπάθεια θέσπισης μιας κοινής ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής, με κοινή θέση και κοινή δράση, πάντα σε στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ και σε συνεργασία με τα ΚΜ της Συμμαχίας (Κοττά, 2016:50-59). Οι ΗΠΑ παρά τις όποιες ενστάσεις και ανησυχίες τους υποστήριξαν αυτές τα ενέργειες, αναγνωρίζοντας την ΕΕ ως ισχυρό παίκτη (Cowles & Egan, 2012).

Παράλληλα, οι εξελίξεις στα Βαλκάνια υπήρξαν καταιγιστικές. Η διάλυση της παλαιάς Γιουγκοσλαβίας (1991) διαμόρφωσε νέα δεδομένα και προκάλεσε ένα κύμα έντονων ένοπλων συρράξεων και πολέμων. Το καλοκαίρι του 1995, υπήρξε αμερικανική εναέρια επέμβαση εναντίον χερσαίων δυνάμεων της Σερβίας στη Βοσνία τερματίζοντας έτσι τις συγκρούσεις στη χώρα με τη Συμφωνία του Ντέιτον/Παρισιού. Το 1998, οι ΗΠΑ κλήθηκαν σε βοήθεια για να αντιμετωπιστεί η κρίση στο Κόσοβο. Το καλοκαίρι του 1999, το ΝΑΤΟ ενεπλάκη σε νέο πόλεμο εναντίον της Σερβίας για το Κοσσυφοπέδιο. Τελικά,

το NATO υπό την ηγεσία των ΗΠΑ εξαπέλυσαν δριμεία αεροπορική εκστρατεία εναντίον της Σερβίας, συμπεριλαμβάνοντας και μη στρατιωτικούς στόχους (Παπασωτηρίου, 2002: 396-401).

Αμέσως μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ τέθηκε το ζήτημα του επανακαθορισμού του λόγου ύπαρξης του NATO με την αμερικανική ηγεσία να σπεύδει να υπογραμμίσει το νέο, πολιτικό ρόλο του NATO ως σταθεροποιητικού παράγοντα στη μεταψυχροπολεμική Ευρώπη, που θα κρατούσαν την αμυντική πολιτική τους στενά συνδεδεμένη με την Ευρώπη, ενώ επεδίωξαν σύσφιξη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων. Σε αυτό το πνεύμα, υπογράφηκε και η Διατλαντική Διακήρυξη (1990). Οι προαναφερθείσες εξελίξεις στο έδαφος της ΕΕ κατέδειξαν emphaticά ότι η ειρήνη εξακολουθούσε να είναι επισφαλής και άρα, η παρουσία του NATO στην ευρωπαϊκή ήπειρο ήταν αναγκαία¹¹. Παρά τις προσπάθειες για δημιουργία ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας και στρατιωτικής δύναμης, οι ΗΠΑ έθεταν τα πάντα στο ευρωατλαντικό οικοδόμημα στο οποίο και αναγνωριζόταν επιχειρησιακή πρωτοκαθεδρία (Αρβανιτόπουλος, 2003:129-132).

Ακόμα, ιδρύθηκε το 1994 το πρόγραμμα «Συνεργασία για την Ειρήνη» (PfP) με βάση τις διμερείς σχέσεις μεταξύ κάθε χώρας και του NATO, σύμφωνα με το οποίο η κάθε χώρα PfP μπορούσε να επιλέγει τον επιθυμητό βαθμό συνεργασίας. Επίσης, το 1997 ιδρύθηκε το «Συμβούλιο Ευρωατλαντικής Συνεργασίας» (EAPC) για τον καλύτερο συντονισμό και διάλογο μεταξύ όλων των συμμετεχόντων 49 συνολικά χωρών NATO και PfP.

Παράλληλα, στο NATO συντελέστηκαν οι εξής εξελίξεις. Υπογράφηκε το 1999 στην Ουάσινγκτον το αναθεωρηθέν «Στρατηγικό Δόγμα της Συμμαχίας», το οποίο προέβλεπε μεταξύ άλλων τη δράση του NATO σε όλη τη Γη (ένδειξη ότι το κέντρο ενδιαφέροντος μετατοπιζόταν), την ενασχόληση του Οργανισμού με διαχείριση κρίσεων, επιβολή κυρώσεων για την τρομοκρατία», αναθεωρήθηκε η σχέση ΟΗΕ-NATO και έγινε σαφής πρόβλεψη για τη διαδικασία διεύρυνσης της Συμμαχίας με νέα μέλη (The Alliance's Strategic

¹¹Ο τότε Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών, Μπίικερ, είχε χαρακτηριστικά σχολιάσει ότι οι ΗΠΑ εξακολουθούν να είναι μία ευρωπαϊκή δύναμη.

Concept, 1999). Την ίδια χρονιά, έλαβε χώρα και η διεύρυνση της Συμμαχίας με γεωγραφική επέκταση προς ανατολάς, καθώς τρεις χώρες που ανήκαν στην ΕΣΣΔ (Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία) εντάχθηκαν ως μέλη στο ΝΑΤΟ. Απώτερος στόχος, βέβαια, ήταν να περιοριστεί κάθε πιθανή αιτία αναταραχής στην Ευρώπη (Layne, 2003).

Η Συμμαχία ήταν αδιαμφισβήτητα σε ένα κομβικό σημείο με τις σχέσεις των δύο πλευρών να επαναπροσδιορίζονται. Οι γεωπολιτικές συνθήκες και εξελίξεις θα τις έθεταν σε νέο πλαίσιο.

Κεφάλαιο Δ': Ο πόλεμος στο Ιράκ, 2003

Δ1. Η μονομερής πολιτική που υιοθετήθηκε από τις ΗΠΑ στο Ιράκ

Στην αυγή του 21^{ου} αιώνα οι ΗΠΑ φαίνονταν να απολαμβάνουν τη «μονοπολική στιγμή τους» (Παπασωτηρίου, 2018:541). Ωστόσο, αυτό δεν έμελε να διαρκέσει για πολύ. Η μεταψυχροπολεμική αισιοδοξία που είχε χαρακτηρίσει την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα δε θα μπορούσε να διακοπεί πιο απότομα. Ένας εχθρός του οποίου την επικινδυνότητα ελάχιστοι είχαν αξιολογήσει ορθά, κατάφερε μέσα σε σχεδόν μία ώρα να αμφισβητήσει τη μακροήμερευση και ευημερία της φιλελεύθερης παγκόσμιας τάξης. Η 11^η Σεπτεμβρίου τραυμάτισε βαθιά την αμερικανική κοινωνία, ενώ ταυτόχρονα προκάλεσε μία δραματική αλλαγή στο όραμα και τη στρατηγική οπτική των ΗΠΑ.

Μέχρι την 11^η Σεπτεμβρίου, οι ΗΠΑ έχοντας εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους να ανταποδώσουν κάθε επίθεση, βασίζονταν στην απειλή χρήσης βίας για λόγους αποτροπής απέναντι σε δυνητικούς επιτιθέμενους. Ο κεραυνός του χτυπήματος το Σεπτέμβριο 2001 ενίσχυσε την αμερικανική επιθετικότητα και την προβολή της στρατιωτικής ισχύος για την επιβολή της αμερικανικής θέλησης (Άντερσον, 2017:119). Από τη στιγμή εκείνη και εξής, οι ΗΠΑ διαμόρφωσαν μία νέα –διαμετρικά αντίθετη με την προαναφερθείσα– στρατηγική ασφάλειας και υιοθέτησαν το «δόγμα του προληπτικού χτυπήματος», με το επιχείρημα ότι δε θα περίμεναν να απαντήσουν με αντίποινα σε τέτοιες καταστροφικές επιθέσεις, αλλά πλέον στόχευαν να εμποδιστεί εκ των προτέρων η υλοποίηση παρόμοιων ενεργειών¹².

Το νέο αυτό δόγμα του «προληπτικού πολέμου» παρουσιάστηκε το Σεπτέμβριο του 2002 στη νέα Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας (National Security Strategy) ως επίσημη –πλέον– γραμμή της αμερικανικής εξωτερικής

¹²Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι κατά την προεκλογική του εκστρατεία ο G.W.Bush έμοιαζε να υποστηρίζει λιγότερο διεθνή παρεμβατισμό, θεωρούσε ότι ο αμερικανικός στρατός είχε επεκταθεί υπερβολικά χωρίς ουσιαστικό όφελος για την ασφάλεια της χώρας και προανήγγειλε αλλαγές στη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας και αναδιάρθρωσή του γύρω από τις «νέες τεχνολογίες» (Shapiro & Davis, 2003:7-26).

πολιτικής της κυβέρνησης Μπους. Σύμφωνα με αυτή, η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ εισερχόταν σε νέα φάση δίνοντας έμφαση στην άσκηση προληπτικού πολέμου, στο πλαίσιο του οποίου κάθε αμφισβήτηση της ηγεμονίας των ΗΠΑ θα αντιμετωπιζόταν με τα όπλα, όπου οι ΗΠΑ υπερερούσαν όλων. Ακόμα, έμφαση δινόταν στη στρατιωτική υπεροχή και τη μονομερή δράση. Παράλληλα, έκανε λόγο για δέσμευση των ΗΠΑ για επέκταση και προάσπιση των αξιών της δημοκρατίας, ελευθερίας και ασφάλειας σε όλες τις περιοχές του κόσμου (Gupta, 2008:181-196). Ταυτόχρονα, η Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας έδινε ιδιαίτερη προσοχή στη «νέα θανατηφόρα πρόκληση» από τα «αποτυχημένα κράτη»¹³ και τους τρομοκράτες, λόγω της αποδεδειγμένης αποφασιστικότητας αυτών να αποκτήσουν και να χρησιμοποιήσουν όπλα μαζικής καταστροφής και προδιέγραψε τη χρήση βίας για όσους τυχόν αρνούνταν τον αφοπλισμό από όπλα μαζικής καταστροφής, αλλά και θεωρούνταν ύποπτοι για υπόθαλψη της διεθνούς τρομοκρατίας (Shapiro & Davis, 2003:7-26). Περαιτέρω, ο Πρόεδρος Μπους εισηγόταν την αύξηση του ήδη τεράστιου οπλοστασίου των ΗΠΑ με την εισαγωγή πυρηνικών όπλων νέας γενιάς.

Με το δόγμα αυτό, οι ΗΠΑ διατηρούσαν το δικαίωμα να επιτεθούν «προληπτικά» σε οποιοδήποτε κράτος κρινόταν ότι συνιστούσε απειλή για την εθνική ασφάλεια και τα εθνικά συμφέροντα. Το στοιχείο της «πρόληψης» απέναντι σε μία μελλοντική απειλή υπερερούσε έναντι της τήρησης της διεθνούς νομιμότητας και δικαιολογούσε τη χρήση της βίας χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (Χειλά, 2013:223). Ταυτόχρονα, εξαιρούσε τις ΗΠΑ από τους κανόνες που οι ίδιες καλούσαν τα άλλα κράτη να εφαρμόζουν.

Το εν λόγω δόγμα λειτούργησε ως το πλαίσιο πολιτικής για την εισβολή των ΗΠΑ και των συμμάχων τους στο Ιράκ το Μάρτιο του 2003. Δεδομένου ότι οι ΗΠΑ δεν είχαν δεχτεί προηγουμένως επίθεση από το Ιράκ, εγείρονταν σημαντικοί προβληματισμοί όσον αφορά τον από πλευράς των ΗΠΑ σεβασμό του διεθνούς δικαίου. Η κυβέρνηση Μπους επιχείρησε να δικαιολογήσει την

¹³ Ως «αποτυχημένα» κράτη ορίζονται τα κράτη που δεν μπορούν να ασκήσουν επικυριαρχία στα εδάφη τους ή να τα προστατέψουν, πχ Αφγανιστάν, Σομαλία, Συρία, Υεμένη (Global Policy Forum, 2021).

εισβολή στο Ιράκ με τη λογική ότι το καθεστώς Χουσεΐν κατείχε όπλα μαζικής καταστροφής τα οποία ήταν πιθανό να χρησιμοποιήσει εναντίον των ΗΠΑ και των συμμάχων τους (δεδομένου ότι και στο παρελθόν είχε κάνει χρήση χημικών όπλων) ή να εφοδιάσει άλλες τρομοκρατικές οργανώσεις, όπως την Al Qaeda (Gurta, 2008:181-196). Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, και δεδομένης της φύσης και του είδους της απειλής που υφίστατο για τις ίδιες από το Ιράκ, οι ΗΠΑ θεωρούσαν ότι είχαν το νόμιμο δικαίωμα να χρησιμοποιήσουν τη βία ως άσκηση του δικαιώματος της αυτοάμυνας, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών¹⁴.

Το Νοέμβριο του 2002, το ενδεχόμενο επέμβασης στο Ιράκ απασχόλησε το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο ομόφωνα υιοθέτησε την Απόφαση 1441¹⁵. Η εν λόγω απόφαση εστίαζε στη θέση ότι το Ιράκ δε συμμορφωνόταν με τους όρους προηγούμενων αποφάσεων του Συμβουλίου μεταξύ των οποίων αυτές περί αφοπλισμού, επίβλεψης του πυρηνικού του οπλοστασίου, αλλά και σχετικά με την κατοχή όπλων μαζικής καταστροφής και άλλων απαγορευμένων όπλων, ενώ έδινε στο Ιράκ προθεσμία τριάντα ημερών για να παρουσιάσει μια πλήρη και σαφή έκθεση όσον αφορά τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής που κατείχε.

Σύμφωνα με την αμερικανική πλευρά, η Απόφαση 1441 προσέφερε στο Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν «μια τελευταία ευκαιρία να συμμορφωθεί με τις απορρέουσες των αποφάσεων υποχρεώσεις, και δη με τους όρους περί αφοπλισμού»¹⁶. Στο σημείο αυτό, αξίζει να επισημανθεί ότι παρά την ομόφωνη υιοθέτηση της Απόφασης 1441 από το Συμβούλιο, άλλα κράτη-μέλη, ήτοι η Γαλλία, η Ρωσία και η Κίνα εξέδωσαν ανακοίνωση όπου υπογραμμίζόταν ότι η εν θέματι απόφαση δεν παρείχε οιαδήποτε νομιμοποίηση για τη χρήση στρατιωτικής βίας στο Ιράκ και απειλούσαν με βέτο την προσπάθεια ΗΠΑ και ΗΒ να φέρουν δεύτερο ψήφισμα στο ΣΑ. Στην

¹⁴Βλ. <https://unric.org/el/%CF%87%CE%B1%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%83-%CE%BF%CE%B7%CE%B5/>, τελευταία επίσκεψη 25.02.2024.

¹⁵Βλ. <https://www.un.org/depts/unmovic/documents/1441.pdf>, τελευταία επίσκεψη 24.02.2024.

¹⁶Αμέσως μετά την ψήφιση της απόφασης, οι ΗΠΑ έσπευσαν να υπογράμψουν ότι «αν το Συμβούλιο Ασφαλείας αποτύχει να αντιδράσει αποφασιστικά, κανένα κράτος-μέλος δεν παρεμποδίζεται να δράσει ενάντια στην απειλή που συνιστά το Ιράκ για το ίδιο, καθώς και για την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια» προεξοφλώντας έτσι την αμερικανική πρόθεση για επέμβαση άσχετα από την παροχή νομιμοποίησης από τη διεθνή κοινότητα.

πραγματικότητα, επρόκειτο για ρήξη εντός του ΣΑ που όμοιά της δεν είχε υπάρξει¹⁷. Άξιο σχολιασμού υπήρξε το γεγονός ότι η Γαλλία διαφοροποιήθηκε αισθητά από τους δυτικούς συμμάχους, και μάλιστα προχώρησε έτι περαιτέρω συμπράττοντας με τη Ρωσία και την Κίνα, με την τελευταία να απέχει της ψηφοφορίας. Η Γερμανία διατήρησε πιο μετριοπαθή στάση (Gurta, 2008:181-196). Σημαντικό πλήγμα ήταν και η άρνηση της Τουρκίας να επιτρέψει τη διέλευση συμμαχικών στρατευμάτων από τα εδάφη της ή και τη χρήση της αεροπορικής βάσης του Ιντσιρλίκ.

Λίγους μήνες μετά, το Μάρτιο του 2003, οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία θα προχωρήσουν σε μονομερή επέμβαση στο Ιράκ, χωρίς τη συγκατάθεση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, με το επιχείρημα της «προληπτικής αυτοάμυνας» απέναντι σε μία ξεκάθαρη απειλή προερχόμενη από το Ιράκ (Χειλά, 2013:222). Οι συνέπειες της επέμβασης αυτής θα επηρέαζαν το Ιράκ, την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, τις ΗΠΑ, ενώ θα δημιουργούσαν νέα δεδομένα για τη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Οι ευρωαμερικανικές σχέσεις θα έπλεαν πλέον σε νέα, αχαρτογράφητα έως τότε ύδατα.

¹⁷ Διάσημη υπήρξε η ατάκα που αποδίδεται στην Κοντολίζα Ράις, τότε σύμβουλο εθνικής ασφάλειας του προέδρου Μπους, «να τιμωρηθεί η Γαλλία, να αγνοηθεί η Γερμανία και να συγχωρεθεί η Ρωσία», *Le Monde Diplomatique*.

Δ2. Η επέμβαση στο Ιράκ – Επιχείρηση “IraqiFreedom”

Το διπλό τρομοκρατικό χτύπημα του 2001 έδωσε το έναυσμα στην πολεμική μηχανή των ΗΠΑ να ξεκινήσει μία παγκόσμια «σταυροφορία» και να κηρύξει τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Οι ΗΠΑ θα χρησιμοποιούσαν την τρομακτική στρατιωτική ισχύ τους για να εισβάλουν στο Αφγανιστάν και το Ιράκ. Οι ΗΠΑ εισέρχονταν σε ένα είδος «τέταρτου Παγκόσμιου Πολέμου» που είχε εξαπολυθεί εναντίον τους, σε έναν ολοκληρωτικό πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας, ο οποίος προδιαγραφόταν μεγάλης διάρκειας και υψηλού βαθμού δυσκολίας. Η πρώτη μάχη σε αυτόν τον πόλεμο ήταν η προαναλυθείσα επιχείρηση στο Αφγανιστάν και η εύκολη κατάρρευση του καθεστώτος των Ταλιμπάν, γεγονός που λειτούργησε ενθαρρυντικά για νέες, πιο αποφασιστικές στρατιωτικές πρωτοβουλίες, τις οποίες οι ΗΠΑ ανέλαβαν έχοντας την αίσθηση ότι πρόκειται για υπόθεση «γρήγορης και εύκολης νίκης», όπως συνέβη στην περίπτωση του Αφγανιστάν (Schraubelt, 2008).

Ως επόμενος στόχος επελέγη το Ιράκ, και συγκεκριμένα, το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν. Η επιλογή του καθεστώτος Χουσεΐν είχε πολλές ρίζες. Αρχικά, στις ΗΠΑ υπήρχαν πλείστες φωνές που θεωρούσαν ότι η κυβέρνηση του πρεσβύτερου Μπους δεν είχε ολοκληρώσει την αποστολή της το 1991, κατά την επέμβαση στον πόλεμο Ιράκ-Κουβέιτ, καθώς δεν προέβη σε ανατροπή και οριστική διάλυση του καθεστώτος του Χουσεΐν, παρά το γεγονός ότι αυτό είχε υποστεί συντριπτική ήττα. Εν προκειμένω, υφίστατο μία κομβική σχέση μεταξύ του Σαντάμ Χουσεΐν και της επιβολής της αμερικανικής ισχύος. Ο Χουσεΐν παρείχε, στην πραγματικότητα, την ευκαιρία να αποσαφηνιστούν οι παγκόσμιοι στόχοι και οι ηθικές υποχρεώσεις της Αμερικής. Η συνεχιζόμενη επιβίωσή του στην εξουσία ήταν μια μεταφορά για όλα όσα είχαν πάει στραβά με την αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τη σοβιετική κατάρρευση, υπό την έννοια ότι η Realpolitik της πρώτης κυβέρνησης Μπους και ο ευσεβής φιλελευθερισμός του Κλίντον είχαν αφήσει τον ιρακινό δικτάτορα στην εξουσία (Record, 2008:63-92).

Παράλληλα, η Μέση Ανατολή βρισκόταν ανέκαθεν στον πυρήνα του αμερικανικού ενδιαφέροντος. Δεδομένου ότι το Ιράκ διέθετε άφθονα

κοιτάσματα πετρελαίου κοντά στην επιφάνεια της γης, τα οποία επί Χουσεΐν έμεναν ανεκμετάλλευτα, οι ΗΠΑ έκριναν ότι ένα νέο, φιλοδυτικό Ιράκ θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αντίβαρο στο πετρελαϊκό μονοπώλιο της Σαουδικής Αραβίας και ως εχέγγυο για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών των ΗΠΑ και εν γένει του δυτικού κόσμου (Παπασωτηρίου, 2008:199). Ταυτόχρονα, οι ΗΠΑ δεν ήθελαν απλά να τιμωρήσουν ένα δικτάτορα. Επεδίωκαν να εκδημοκρατίσουν το Ιράκ, να δημιουργήσουν ένα δημοκρατικό αραβικό κράτος που θα λειτουργούσε ως πρότυπο και για τις λοιπές αραβικές χώρες (Record, 2008:63-92). Ο Πρέσβυς Κασκαρέλης επισημαίνει, περαιτέρω, και την ισραηλινή επίδραση στην αμερικανική εξωτερική πολιτική, στη λογική ότι η δημοκρατικοποίηση των χωρών της Μέσης Ανατολής θα μείωνε τους εχθρούς και θα δημιουργούσε έναν κύκλο «φιλικών» κρατών γύρω από το Ισραήλ (Κασκαρέλης, 2017:259).

Επιπλέον, ο Σαντάμ Χουσεΐν παρουσιάστηκε ως σύμμαχος του Οσάμα Μπιν Λάντεν και συνεργός-υποστηρικτής της τρομοκρατίας. Ο Μπους επηρεάστηκε από τους νεοσυντηρητικούς ότι η παγκόσμια επίθεση κατά της τρομοκρατίας και της Al Qaeda έπρεπε να περιλαμβάνει και ανατροπή του καθεστώτος στο Ιράκ. Εντούτοις, ενώ η σχέση του Αφγανιστάν με το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου ήταν αυταπόδεικτη, το Ιράκ μάλλον συνδέθηκε για να κινητοποιηθεί η υποστήριξη της κοινής γνώμης (Record, 2008:63-92).

Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίχθηκε ότι το Ιράκ διέθετε όπλα μαζικής καταστροφής, τα οποία θα προωθούσε σε τρομοκρατικές ομάδες, καθώς και ένα ισχυρό πυρηνικό οπλοστάσιο. Ο Μπους υποστήριζε ότι ο πόλεμος εναντίον του Χουσεΐν ήταν αναγκαίος για να αποτραπεί ένας πυρηνικός πόλεμος, ενώ emphaticά κατήγγειλε ότι το Ιράκ, το Ιράν και η Βόρεια Κορέα αποτελούσαν τον «άξονα του κακού», καθώς αυτές οι τρεις χώρες επιθυμούσαν να αποκτήσουν όπλα μαζικής καταστροφής, τα οποία δε θα δίσταζαν να χρησιμοποιήσουν εναντίον της Δύσης¹⁸. Αναφέρθηκε και ανωτέρω ότι το Ιράκ διέθετε χημικά όπλα τα οποία είχε χρησιμοποιήσει στο παρελθόν εις βάρος των Κούρδων και του Ιράν (δεκαετία 1980). Μετά το 1991, τα Ηνωμένα Έθνη είχαν επιβάλει κυρώσεις στο Ιράκ για να εμποδίσουν

¹⁸Βλ. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>, τελευταία επίσκεψη 26.02.2024.

την ανάπτυξη χημικών εξοπλισμών και πυρηνικού οπλοστασίου (Παπασωτηρίου, 2008:199-200).

Ωστόσο, λίγο πριν την εισβολή στο Ιράκ το 2003, στην αμερικανική κυβέρνηση και τους συμμάχους ήταν ευρέως διαδεδομένη η αντίληψη ότι ο Σαντάμ Χουσεΐν διέθετε όπλα μαζικής καταστροφής, ισχυρισμός που τελικά αποδείχτηκε ψευδής. Αυτό προφανώς οφείλεται και στη στάση του ίδιου του Χουσεΐν, ο οποίος αν και μετά το 1991 είχε καταστρέψει τα χημικά όπλα που κατείχε, σκοπίμως άφηνε να πλανάται η φήμη ότι εξακολουθούσε να τα διατηρεί, καθώς με τον τρόπο αυτό προστάτευε το καθεστώς του –ότι παραμένει ισχυρό- τόσο στο εσωτερικό, όσο και σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο¹⁹. Παράλληλα, επιχειρείτο σύνδεση μεταξύ του δικτάτορα και των τρομοκρατικών οργανώσεων, κυρίως της Al Qaeda, την οποία και πίστευαν ότι στήριζε και ενίσχυε. Τελικά, η ίδια η CIA σε έκθεσή της το 2006 αποκάλυψε ότι δεν αποδεικνυόταν τέτοια σύνδεση (Kennedy-Pipe&Vickers, 2007:205-221).

Οι ΗΠΑ υπό το βάρος της διαχείρισης των τρομοκρατικών επιθέσεων και του πληγέντος κύρους τους ήταν αποφασισμένες να προχωρήσουν σε ένοπλη επέμβαση στο Ιράκ, με σκοπό την ανατροπή του καθεστώτος του Χουσεΐν. Για το λόγο αυτό, προέταξαν ένα πλήθος –τελικά- ανεπιβεβαίωτων και αβάσιμων αιτιάσεων περί χρηματοδότησης της τρομοκρατίας από τον Χουσεΐν και περί διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής. Ο Σαντάμ Χουσεΐν αποτελούσε για τις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους έναν «clear and present danger».

Οι συζητήσεις για την προετοιμασία και το σχεδιασμό της εισβολής στο Ιράκ είχαν ξεκινήσει από το 2002. Τελικά, το Μάρτιο του 2003, οι ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία και σειρά άλλων χωρών εισέβαλαν στο Ιράκ ξεκινώντας ένα μακροχρόνιο και αιματηρό πόλεμο που δίχασε την παγκόσμια κοινότητα, ενώ

¹⁹Βλ. <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/03/22/iraq-war-wmds-an-intelligence-failure-or-white-house-spin/>, τελευταία επίσκεψη 28.02.2024.

ειδικότερα επέφερε ισχυρούς τριγμούς στο εσωτερικό της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας²⁰.

²⁰Τριάντα εννέα χώρες ετάχθησαν στο πλευρό των ΗΠΑ: Αυστραλία, Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Αρμενία, Βόρεια Μακεδονία, Βοσνία & Ερζεγοβίνη, Γεωργία, Δανία, Δομινικανή Δημοκρατία, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιαπωνία, Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Καζακστάν, Λεττονία, Λιθουανία, Μογγολία, Μολδαβία, Νικαράγουα, Νέα Ζηλανδία, Νότια Κορέα, Νορβηγία, Ουγγαρία, Ολλανδία, Ονδούρα, Ουκρανία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ελ Σαλβαδόρ, Σιγκαπούρη, Σλοβακία, Ταϊλάνδη, Τόνγκα, Τσεχία και Φιλιππίνες.

Δ3. Η στάση των Ευρωπαίων συμμάχων

Εκ των ανωτέρω ρηθέντων καθίσταται σαφές ότι η απόφαση για εισβολή στο Ιράκ ήταν προ καιρού ειλημμένη και πρακτικά μονομερής, καθώς οι ΗΠΑ αδιαφόρησαν για την παγκόσμια κοινή γνώμη και τις προφανείς ενστάσεις της. Όπως ήδη ανεφέρθη, η απόφαση 1441 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών έδινε στο Σαντάμ μία ύστατη ευκαιρία να συμμορφωθεί και να προχωρήσει σε αφοπλισμό της χώρας από τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής, απόφαση που έγινε δεκτή από το δικτάτορα. Μέχρι και το Φεβρουάριο του 2003, η διεθνής επιτροπή επιθεωρητών, που επέστρεψε στο Ιράκ, δεν εντόπισε αποδεικτικά στοιχεία ή ενδείξεις περί ύπαρξης πυρηνικών/χημικών όπλων στη χώρα. Εν τω μεταξύ, το αμερικανικό Κογκρέσο είχε ήδη εγκρίνει –τον Οκτώβριο του 2002- το «Κοινό Ψήφισμα για την εξουσιοδότηση της χρήσης στρατιωτικής βίας από τις ένοπλες δυνάμεις των ΗΠΑ κατά του Ιράκ».

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και με το νέο στρατηγικό δόγμα των ΗΠΑ περί «προληπτικού πολέμου» να λαμβάνει σάρκα και οστά, οι Αμερικανοί έθεσαν στους συμμάχους τους και τη λοιπή διεθνή κοινότητα το δίλημμα «you are with us or against us». Με τον τρόπο αυτό, καθίστατο ξεκάθαρο τοις πάσι αφενός ότι δεν υπήρχε περιθώριο για στάση ουδετερότητας, και αφετέρου ότι οι σύμμαχοι καλούνταν και όφειλαν να ακολουθούν τις κατευθύνσεις και την πολιτική που αποφάσιζαν οι ΗΠΑ, χωρίς να έχουν δυνατότητα παρέμβασης ή συνδιαμόρφωσης των αποφάσεων. Παράλληλα, τότε εισήχθησαν και η έννοια της «συμμαχίας των προθύμων» καθώς και η λογική ότι η συμμαχία οφείλει να ακολουθεί την αποστολή και όχι να την αποφασίζει και να την σχεδιάζει από κοινού (Κασκαρέλης, 2017:253).

Η στάση των ΗΠΑ απέναντι τόσο στο ΝΑΤΟ όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπήρξε άκρως δηλωτική της ευρύτερης θεώρησης που είχαν για αυτές. Για τη μεν Βορειοατλαντική Συμμαχία, οι Αμερικανοί ξεκαθάρισαν ότι πλέον υπήρχαν νέα δεδομένα στη γεωπολιτική σκακίερα, και ως εκ τούτου οι ΗΠΑ εγκατέλειπαν την –από ιδρύσεως της Συμμαχίας- ιδέα περί ανάληψης επιχειρήσεων εντός περιοχής και ήταν έτοιμες να αναλάβουν στρατιωτικές

επιχειρήσεις σε κάθε μέρος του πλανήτη. Στο πλαίσιο αυτό, οι σύμμαχοι θα μπορούσαν να συμμετέχουν σε αυτές κατά περίπτωση –ανάλογα με τη δυναμική τους και τις δυνατότητές τους- και σπανιότερα συλλογικά. Η Συμμαχία αντιμετωπιζόταν πλέον ως εργαλειοθήκη των ΗΠΑ (toolbox). Παράλληλα, οι Αμερικανοί είχαν φροντίσει να διευκρινίσουν ότι η στρατιωτική συνδρομή των Συμμάχων πιθανόν να μην ήταν αναγκαία, δεδομένης της αποτελεσματικής δύναμης κρούσης των αμερικανικών δυνάμεων και ίσως οι Σύμμαχοι χρειαζόταν να εμπλακούν στη μετα-επιχειρησιακή φάση.

Ειδικότερα για τη σύμμαχο Ευρωπαϊκή Ένωση, οι Αμερικανοί ήταν ακόμα πιο κατηγορηματικοί. Θεωρούσαν ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορούσε να λογίζεται ως υπολογίσιμος παράγοντας δεδομένης της απουσίας ενιαίας αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής, αλλά κυρίως λόγω της χρονοβόρου και δαιδαλώδους γραφειοκρατίας της, που καθιστούσε τη λήψη αποφάσεων αργή και άρα την Ευρωπαϊκή Ένωση μη ευέλικτη. Ταυτόχρονα, οι ΗΠΑ είχαν επανειλημμένα διατυπώσει την άποψη ότι τα κράτη-μέλη της ΕΕ θα έπρεπε να αυξήσουν τις αμυντικές δαπάνες τους, να αναδιαρθρώσουν και να εκσυγχρονίσουν τις στρατιωτικές δυνατότητές τους, αν ήθελαν να είναι σε θέση να διαδραματίσουν ρόλο στις διεθνείς εξελίξεις (Κασκαρέλης, 2017:253-255).

Με αυτά τα δεδομένα, λοιπόν, οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι κλήθηκαν να επιλέξουν τη στάση τους και να ακολουθήσουν ή όχι τις ΗΠΑ στη στρατιωτική εκστρατεία ενάντια στο Ιράκ. Η αντίδρασή τους και οι πολιτικές επιλογές τους δεν υπήρξαν ενιαίες προκαλώντας ισχυρούς τριγμούς στα θεμέλια της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, και φυσικά εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα κράτη της οποίας –λιγότερο ή περισσότερο- τάχθηκαν με έναν εκ των δύο διαμορφωθέντων πόλων, αυτόν γύρω από τη Μ. Βρετανία και αυτόν γύρω από τη Γαλλία.

Δ3.1. Η Συμμαχία των Προθύμων - Η στάση της Μ. Βρετανίας

Ο όρος «Συμμαχία των Προθύμων» ήταν όρος που χρησιμοποιήθηκε από την κυβέρνηση Μπους για να αναφερθεί στις χώρες οι οποίες είχαν επιλέξει –ή θα επέλεγαν- να υποστηρίξουν, στρατιωτικά και πολιτικά, ενδεχόμενη εισβολή στο Ιράκ, καθώς και πιθανή μετέπειτα στρατιωτική παρουσία στη χώρα για λόγους σταθεροποίησης αυτής, αλλά και της ευρύτερης περιοχής. Οι ΗΠΑ πέρα από την προετοιμασία της στρατιωτικής εισβολής εργάζονταν, παράλληλα, για τη δημιουργία ενός πολυεθνικού συνασπισμού –στα χνάρια και του πρώτου Πολέμου του Κόλπου το 1991- γεγονός που θα δημιουργούσε ένα είδος διεθνούς νομιμοποίησης και θα βοηθούσε στη μεταστροφή της παγκόσμιας γνώμης αναφορικά με την ύπαρξη πυρηνικού/χημικού οπλοστασίου στο Ιράκ, μιας και η επιτροπή των επιθεωρητών διαβεβαίωνε ρητά για το αντίθετο²¹.

Πράγματι, μία ομάδα χωρών, μεταξύ των οποίων οι Αυστραλία, Ιαπωνία, Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία, Βουλγαρία, Ρουμανία, κράτη της Βαλτικής, χώρες που μόλις είχαν ενταχθεί στο ΝΑΤΟ ή βρίσκονταν σε αναμονή της ένταξής τους έσπευσαν να ταχθούν με το μέρος των ΗΠΑ θεωρώντας ότι με τον τρόπο αυτό θα εξοφλούσαν στις ΗΠΑ την υποστήριξή τους για την ένταξη αυτών στη Συμμαχία. Ομοίως και κάποια από τα μη μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, όπως κράτη της Αφρικής ή της Λατινικής Αμερικής. Η βασική συμβολή των χωρών αυτών υπήρξε η αποστολή ενός περιορισμένου αριθμού στρατευμάτων, καθώς και η υποστήριξη των επιχειρήσεων μετά το πέρας της εισβολής. Ταυτόχρονα, υπήρξαν και αρκετά κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ακολούθησαν τις ΗΠΑ στην πολιτική της εισβολής στο Ιράκ, όπως οι Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Δανία, και φυσικά η Μ. Βρετανία, η οποία μάλιστα τέθηκε –επί της ουσίας- επικεφαλής της λεγόμενης «Συμμαχίας των Προθύμων». Άξια μνείας είναι η δημόσια επιστολή υποστήριξης της θέσης των ΗΠΑ, γνωστή ως «Επιστολή

²¹ Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι ΗΠΑ είχαν αποφασίσει να συνεργαστούν ακόμα και με τη Ρωσία, ενώ η Κίνα, από την πλευρά της, είχε ξεκαθαρίσει ότι θα μείνει αμέτοχη (Κασκαρέλης, 2017:266).

των 8» που εξέδωσαν τον Ιανουάριο του 2003 οκτώ κράτη-μέλη της ΕΕ (Κοππά, 2017:212)²².

Από την πρώτη στιγμή που οι ΗΠΑ διαμήνυσαν την απόφασή τους να εκκινήσουν πόλεμο εναντίον του Ιράκ και του καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν, η Μ. Βρετανία τάχθηκε ξεκάθαρα στο πλευρό τους. Αξίζει να επισημανθεί ότι η συγκεκριμένη επιλογή καθορίστηκε σημαντικά από το σύνολο των βασικών αρχών της εξωτερικής πολιτικής της Μ. Βρετανίας. Ο αγγλοαμερικανικός άξονας ήταν διαχρονικά –ήδη από την εποχή του Τσώρτσιλ- θεμέλιος λίθος της βρετανικής αμυντικής πολιτικής και η διατήρηση του διατλαντικού δεσμού ήταν ζήτημα υψίστης σημασίας, πολλώ δε μάλλον κατά την εποχή της παγκοσμιοποίησης που η ισχύς και ο ρόλος της Μ. Βρετανίας έβαινε μειούμενος. Μόνη πιθανότητα να επιτευχθεί αναβάθμιση και να μπορέσει η χώρα να ασκήσει σχετική επιρροή στην παγκόσμια γεωπολιτική σκακιέρα ήταν μέσω της σχέσης με την Ουάσινγκτον, θεωρώντας παράλληλα πως λειτουργούσε και ως γέφυρα μεταξύ των ΗΠΑ και της παλαιάς Ευρώπης (Kennedy-Pipe, & Vickers, 2007:205-221).

Επιπρόσθετα, είναι σκόπιμο να σημειωθεί ότι οι Βρετανοί ιστορικά επεδίωκαν να ασκούν επιρροή στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και φυσικά στο Ιράκ²³. Αυτή τη στάση είχαν διατηρήσει, εξάλλου, και καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Μένοντας πιστή στην προαναφερθείσα «ειδική σχέση» με τις ΗΠΑ, η Μ. Βρετανία παρείχε αμέριστη στήριξη στις ΗΠΑ κατά τον πρώτο πόλεμο του Κόλπου (1991), υιοθέτησε έκτοτε αυστηρή στάση απέναντι στο ιρακινό καθεστώς, ενώ το 1998 ήταν η μόνη χώρα που συμμετείχε στο πλευρό των ΗΠΑ στην επιχείρηση “Desert Fox” βομβαρδίζοντας από αέρος το Ιράκ ως τιμωρία για την αποπομπή των επιθεωρητών των Ηνωμένων Εθνών από το Σαντάμ Χουσεΐν (Sharp, 2003:59-86).

Η κυβέρνηση του Πρωθυπουργού, Τόνι Μπλερ, ανέλαβε την εξουσία με τη δέσμευση να αποκαταστήσει την «υπερηφάνεια» της Μ. Βρετανίας και να αυξήσει την επιρροή της ως μία ηγέτιδα δύναμη που αγωνιζόταν για την

²²Πρόκειται για Δανία, Μ. Βρετανία, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία.

²³Μετά τη λήξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, η Βρετανία ανέλαβε τη διοίκηση της περιοχής και επί της ουσίας χάραξε τα σύνορα του Ιράκ με τη μορφή που έχουν ως και σήμερα. Στη συνέχεια, βέβαια, και ειδικά μετά την κρίση του Σουέζ, η όποια βρετανική επιρροή περιορίστηκε, αν όχι εξέλειψε.

υπεράσπιση του παγκόσμιου «καλού» και τη διατήρηση της σταθερότητας του διεθνούς συστήματος, το οποίο θα βασιζόταν στις αρχές των Ηνωμένων Εθνών, της πολυμερούς συνεργασίας και του σεβασμού του διεθνούς δικαίου (Kennedy-Pipe, & Vickers, 2007:205-221). Ταυτόχρονα, η Μ. Βρετανία επεδίωκε την ελαχιστοποίηση απειλών κατά της διεθνούς και εγχώριας ασφάλειας που προέκυπταν από τον ισλαμικό εξτρεμισμό, την τρομοκρατία και τα όπλα μαζικής καταστροφής.

Έτσι, το ζήτημα του Ιράκ τέθηκε πολύ υψηλά στην ημερήσια διάταξη της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής. Εν προκειμένω, στόχος της βρετανικής πολιτικής ήταν ο αφοπλισμός του Ιράκ από τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής και τα βιολογικά και χημικά όπλα, η απομάκρυνση του δικτάτορα Σαντάμ Χουσεΐν, η προστασία των δικαιωμάτων του ιρακινού λαού και φυσικά η καθεστωτική αλλαγή, ενώ ο Μπλερ σταθερά υπαινισσόταν την ύπαρξη σύνδεσης μεταξύ του Σαντάμ και των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ²⁴(Suchlik, 2004:5-35). Επίσης, θεωρούσε ότι συντονισμένη επέμβαση θα βοηθούσε στην εξέλιξη των Ηνωμένων Εθνών, θα επηρέαζε θετικά τη σχέση μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και της Αμερικής και θα χάραζε το δρόμο της διεθνούς πολιτικής της επόμενης γενιάς.

Είναι άξιο ιδιαίτερης μνείας το γεγονός ότι οι ΗΠΑ, και συγκεκριμένα ο Μπους, δεν πίεσε τη Μ. Βρετανία να συμμετάσχει στον πόλεμο. Για την ακρίβεια, οι Αμερικανοί μάλλον αδιαφορούσαν –στρατιωτικά- για τη στάση των συμμάχων τους στο NATO, άρα και της Μ. Βρετανίας, καθώς ήταν σε θέση να νικήσουν στο Ιράκ και να καθαιρέσουν το δικτάτορα. Ειδικά, για την περίπτωση της Μ. Βρετανίας, ο Μπους έτρεφε αυξημένη ανησυχία, αφού θεωρούσε ότι με τον τρόπο αυτό ο Μπλερ έθετε σε κίνδυνο την παραμονή του στο αξίωμα του Πρωθυπουργού και άρα ήταν πιθανή η πολιτική αστάθεια στη Βρετανία. Δεν μπορούσαν, όμως, να παραβλέψουν τον ισχυρό πολιτικό συμβολισμό της βρετανικής εμπλοκής, καθώς με τον τρόπο αυτό, οι Βρετανοί, οι οποίοι ήταν αφενός μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών,

²⁴Ο Μπλερ επέμενε στο επιχείρημα αυτό παρά το γεγονός ότι οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες και δη, η Joint Intelligence Committee, δε διέθεταν σχετικά ευρήματα και μάλιστα, επέμεναν για το αντίθετο. Παράλληλα, τόνιζαν ότι τυχόν κατάρρευση του καθεστώτος Σαντάμ θα αύξανε τον κίνδυνο χημικού/βιολογικού πολέμου και θα εξωθούσε ακόμα περισσότερο στα άκρα τις τρομοκρατικές οργανώσεις (Sharp, 2003:59-86).

αφετέρου μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του NATO, παρείχαν ένα είδος διεθνούς νομιμοποίησης στην αμερικανική επιχείρηση, γεγονός που έβγαζε τους Αμερικανούς από το διεθνή απομονωτισμό (Kennedy-Pipe, & Vickers, 2007:205-221).

Ο Μπλερ επέλεξε –με αυτοπεποίθηση- την πλήρη συμπόρευση με τον Μπους και έβαλε τη Μ. Βρετανία στον πόλεμο, μη λαμβάνοντας υπόψη του ούτε τις αντιδράσεις και το θυμό που προκλήθηκαν τόσο στο εσωτερικό της χώρας του, όσο και στο εσωτερικό του κόμματός του, ούτε αυτές που εγέρθησαν παγκοσμίως αλλά και εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι οποίες εξασθένησαν σημαντικά την εικόνα της χώρας του αφήνοντάς την ταυτόχρονα εκτεθειμένη σε τρομοκρατικές απειλές και διπλωματική περιθωριοποίηση²⁵ (Kramer, 2003:72-84).

Στις 20 Μαρτίου 2003, ο Μπους κήρυξε την έναρξη του πολέμου. Οι ΗΠΑ υποστηριζόμενες από τη Μ. Βρετανία και τη «Συμμαχία των Προθύμων» εξαπέλυσαν σφοδρή επίθεση εναντίον του Σαντάμ Χουσεΐν και η επιχείρηση «Σοκ και Δέος» τέθηκε σε εφαρμογή²⁶. Μέσα σε 40 μέρες και χωρίς να συναντήσουν ιδιαίτερες αντιστάσεις, οι Αμερικανοί και οι σύμμαχοί τους προήλασαν στη Βαγδάτη, ανέτρεψαν το καθεστώς του Σαντάμ και κατέλαβαν σχεδόν ολόκληρη τη χώρα.

²⁵ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι και σε άλλες χώρες της «Συμμαχίας των Προθύμων», π.χ. Ιταλία, Ισπανία, Πολωνία, η κοινή γνώμη ήταν αντίθετη στις αποφάσεις των κυβερνήσεών τους και την εισβολή στο Ιράκ (Tardy, 2003:105-126).

²⁶ Τέσσερις χώρες έλαβαν μέρος στη αρχική εισβολή: ΗΠΑ, Μ. Βρετανία, Αυστραλία και Πολωνία.

Δ3.2. Η στάση της Γαλλίας και η απειλή ρήξης εντός της Συμμαχίας

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, η αντίδραση της παγκόσμιας κοινότητας απέναντι στην αμερικανική απόφαση για εισβολή στο Ιράκ το Μάρτιο του 2003 δεν υπήρξε ενιαία. Αντιθέτως, τόσο εντός των Ηνωμένων Εθνών, όσο και εντός της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διατυπώθηκαν ισχυρές αντιθέσεις για τη σκοπιμότητα και νομιμότητα της εν λόγω πολιτικής και στρατιωτικής επιλογής, και φυσικά για τη μονομερή δράση των ΗΠΑ. Προεξάρχουσα του χορού των αντιδράσεων υπήρξε η Γαλλία, γύρω από την οποία συνασπίστηκαν και άλλες χώρες.

Το 2001 όταν πραγματοποιήθηκαν οι τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον των ΗΠΑ, στη Γαλλία προκλήθηκε κύμα συμπάθειας και συμπαράστασης²⁷. Επί γαλλικής προεδρίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών υιοθετήθηκε το ψήφισμα 1368 που καταδίκασε τις τρομοκρατικές επιθέσεις και καλούσε τη διεθνή κοινότητα να συνασπιστεί στον αγώνα εναντίον των τρομοκρατών. Ομοίως, όταν τέθηκε το ζήτημα της επίθεσης εναντίον του Αφγανιστάν, η Γαλλία, παρά τις όποιες ενστάσεις της, υποστήριξε και μάλιστα με σημαντική βοήθεια τις ΗΠΑ (Tardy, 2003:105-126).

Από τη στιγμή, όμως, που τέθηκε το ενδεχόμενο στρατιωτικής επέμβασης στο Ιράκ το 2003 έγινε εμφανής και η διάσταση απόψεων της Γαλλίας με τις ΗΠΑ. Η Γαλλία τέθηκε επικεφαλής μιας ομάδας χωρών –μεταξύ των οποίων οι Γερμανία, Βέλγιο, Καναδάς- που υποστήριξε ότι πρώτα θα έπρεπε να ολοκληρωθούν οι έρευνες των επιθεωρητών του ΟΗΕ, καθώς και να εξαντληθούν τα περιθώρια ειρηνικού αφοπλισμού του Ιράκ που είχαν παρασχεθεί από το Ψήφισμα 1441. Επιπρόσθετα, η Γαλλία εξέφρασε την άποψη ότι τα Ηνωμένα Έθνη ήταν το μόνο νομιμοποιημένο όργανο για την εδραίωση της ειρήνης στο Ιράκ και την ασφάλεια στην ευρύτερη περιοχή, ενώ προειδοποίησε –όπως είχε κάνει εξάλλου και ο τότε Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ- ότι ένας μονομερώς αποφασισμένος πόλεμος αποτελούσε πρόκληση για την παγκόσμια ειρήνη και σταθερότητα (Χειλά, 2013:227).

²⁷Ενδεικτικός της συμπαράστασης είναι ο τίτλος στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Le Monde “Nous sommes tous américains”.

Παρά την αμερικανική πίεση, η Γαλλία επέμεινε σε μία πολυμερή προσέγγιση και καλούσε σε σεβασμό του διεθνούς δικαίου. Εξάλλου, ήταν σταθερή η θέση της όσον αφορά το σεβασμό της διεθνούς νομιμότητας και τάξης (Χειλά, 2013:228). Στο σημείο αυτό, αξίζει να γίνει μνεία και στην αντίληψη των ίδιων των Γάλλων για τη χώρα τους και το χρέος αυτής να κάνει το «καλό». Όσον αφορά την επιμονή της Γαλλίας για πολυμερή προσέγγιση, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι Γάλλοι αντιλαμβάνονταν πως η πολυμερής προσέγγιση ήταν και το μόνο όχημα για να μπορέσουν να προωθηθούν οι γαλλικές θέσεις και να διαδραματίσει η χώρα τους ρόλο παίκτη και διαμορφωτή εξελίξεων στη διεθνή σκηνή (Tardy, 2003:105-126).

Στο πλαίσιο αυτό, βασική επιδίωξη της Γαλλίας ήταν ο χειρισμός του ιρακινού ζητήματος με διπλωματικά μέσα. Για το λόγο αυτό, συνεργάστηκε αρχικά με τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο για την υιοθέτηση του ψηφίσματος 1441, ενώ δεν παρέλειπε να τονίζει ότι μόνο σε περίπτωση που η διπλωματική οδός κατέληγε σε αδιέξοδο και οι έρευνες των επιθεωρητών του ΟΗΕ αποτύγχαναν, θα μπορούσε να ανοίξει ο δρόμος για χρήση βίας, και μόνο με προηγούμενη συναίνεση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Συνοπτικά, η Γαλλία προσπαθούσε παντί τρόπω να προτείνει μία εναλλακτική που θα οδηγούσε σε άρση του αδιεξόδου και της χρήσης βίας που πρότειναν οι Αμερικανοί (Brown, 2005:61-80).

Παράλληλα, η Γαλλία φαινόταν να νιώθει παραγκωνισμένη από τη μονομερή δράση των ΗΠΑ, γεγονός που ερχόταν σε αντίθεση και με τις «αυτοκρατορικές» καταβολές της, ότι δηλαδή δικαιούται μία εξέχουσα θέση, και μάλιστα τη θέση της δεύτερης παγκόσμιας δύναμης μετά τις ΗΠΑ²⁸. Συγκεκριμένα, η Γαλλία επεδίωκε να αναδειχθεί ως η εναλλακτική επιλογή απέναντι στις ΗΠΑ, καθώς θεωρούσε ότι ο κόσμος δεν επιτρεπόταν να βρεθεί υπό τον έλεγχο μιας μόνης υπερδύναμης. Η Γαλλία υπογράμμιζε διαρκώς ότι η ΕΕ, τα Ηνωμένα Έθνη και οι άλλοι πολυμερείς οργανισμοί έπρεπε να λειτουργούν απρόσκοπτα, προκειμένου να αποτελούν αντίβαρο και να

²⁸Η Γαλλία ένωσε ιδιαίτερα προσβεβλημένη από το σχόλιο του τότε Αμερικανού Υπουργού Άμυνας, Ράμσφελντ, ο οποίος κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στην Πολωνία, χαρακτήρισε τη Γαλλία και τη Γερμανία ως «παλαιά Ευρώπη» ειρωνευόμενος έτσι την αντίθεσή τους στη χρήση βίας στο Ιράκ. Από πολλούς θεωρήθηκε δε ως αμερικανική τακτική να προκαλέσουν διάσπαση μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ. Παρά τη μετέπειτα διόρθωσή του ότι εννοούσε «παλαιό NATO», οι Γάλλοι δεν ικανοποιήθηκαν (Grote, 2007:347-356).

ελέγχουν την στρατιωτική και πολιτική ηγεμονία των ΗΠΑ (Stuchlik, 2004:5-35). Άλλος ένας λόγος ήταν η διαρκής καχυποψία των Γάλλων σχετικά με την αμερικανική επιρροή στο NATO και την ΕΕ (Χειλά, 2013:228).

Στο σημείο αυτό, πρέπει να γίνει ξεχωριστή αναφορά και στις πολιτικές αντιλήψεις του τότε Γάλλου Προέδρου, Ζακ Σιράκ, η προσωπικότητα του οποίου –όπως και του Βρετανού Πρωθυπουργού Τόνι Μπλερ- επηρέασαν τις πολιτικές επιλογές και τις εξελίξεις. Η ενασχόληση με την περιοχή της Μέσης Ανατολής υπήρξε μεταξύ των κυριότερων προτεραιοτήτων του Προέδρου Σιράκ, ο οποίος έθεσε τις σχέσεις της χώρας του με τον αραβικό κόσμο ως θεμέλιο λίθο της εξωτερικής του πολιτικής και επεδίωκε με κάθε μέσο να αντιστρέψει την πορεία περιθωριοποίησης της Γαλλίας στην ευρύτερη περιοχή (Curtis, 2004:367-384). Περαιτέρω, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η Γαλλία διαχρονικά διατηρούσε φιλικές –φυσικά και οικονομικές και εμπορικές- σχέσεις με το Ιράκ σε όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, τη δυναμική των οποίων δεν κατάφερε να ανακόψει ούτε ο πρώτος Πόλεμος του Κόλπου το 1991. Τέλος, είναι αναγκαίο να αναφερθεί ότι ο Πρόεδρος Σιράκ κατά την άσκηση της πολιτικής του όσον αφορά την εισβολή στο Ιράκ είχε εξαρχής τη στήριξη της κοινής γνώμης τόσο στο εσωτερικό όσο και διεθνώς, με τους Γάλλους να αντιτίθενται σε στρατιωτική εμπλοκή της χώρας τους εναντίον του Ιράκ, ακόμα και υπό την ομπρέλα των Ηνωμένων Εθνών. Δεν είχε, όμως μαζί του την πλειοψηφία των Ευρωπαίων ηγετών (Krell, 2003).

Όπως ανεφέρθη ανωτέρω, η Γαλλία επεχείρησε να προτείνει μία εναλλακτική ειρηνική λύση έναντι της χρήσης βίας που πρότειναν οι Αμερικανοί. Ήδη από το φθινόπωρο του 2002 –πριν δηλαδή από την υιοθέτηση του Ψηφίσματος 1441- η γαλλική πλευρά είχε κάνει λόγο για την ανάγκη υιοθέτησης ενός δεύτερου ψηφίσματος το οποίο θα προέβλεπε στρατιωτική επέμβαση, γαλλικής εμπλοκής συνυπολογιζομένης, σε περίπτωση που οι περιστάσεις πραγματικά το υπαγόρευαν. Σε κάθε άλλη περίπτωση, η Γαλλία δε θα συναινούσε. Η γαλλική πρόταση δεν έτυχε αποδοχής και οι ΗΠΑ μαζί με τους Συμμάχους τους προχώρησαν σε μονομερή επίθεση στο Ιράκ, γεγονός που οδήγησε στην με κάθε μέσο γαλλική εναντίωση στον πόλεμο. Όταν οι γαλλικοί φόβοι ότι η απόφαση περί εισβολής ήταν ήδη ειλημμένη επιβεβαιώθηκαν, οι Γάλλοι όχι μόνο εναντιώθηκαν, αλλά συστηματοποίησαν τις επαφές τους με

τα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και δημιούργησαν κοινό μέτωπο με Γερμανία, αλλά και Ρωσία και Κίνα. Οι Υπουργοί Εξωτερικών των χωρών αυτών αντιτάχθηκαν στο δεύτερο σχέδιο απόφασης που επιβεβαίωνε μη συμμόρφωση του Σαντάμ Χουσεΐν στο Ψήφισμα 1441 και δήλωσαν ρητά την αντίθεσή τους²⁹.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Πρόεδρος Σιράκ δήλωσε ότι η χώρα του –ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας- θα ασκούσε βέτο όποιες και αν ήταν οι περιστάσεις³⁰. Πρόκειται για μία στιγμή που στιγμάτισε τις ευρωατλαντικές σχέσεις και δίχασε τα κράτη-μέλη της ΕΕ, καθώς η Γαλλία αντιτίθετο σε δύο νατοϊκούς συμμάχους της μέσα στο Συμβούλιο Ασφαλείας αποστερώντας τους με τον τρόπο αυτό από τη νομιμοποιητική βάση που αναζητούσαν για την εισβολή στο Ιράκ (Tardy, 2003:105-126)³¹ και προκαλώντας ρήξη εντός της Συμμαχίας.

Αντιπολεμική θέση έλαβε και η Γερμανία, δια στόματος του Καγκελάριου Σρέντερ, η οποία διαφωνούσε πλήρως με οιαδήποτε απόφαση χρήσης βίας που δε θα προέκυπτε μέσα από συναίνεση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Η επιλογή της Γερμανίας εξηγείται από διάφορους λόγους. Σίγουρα, η κοινή γνώμη στη χώρα είναι ενάντια στη χρήση βίας, ενώ και τα φαινόμενα αντιαμερικανισμού γίνονταν πολύ συχνά. Δεδομένης της εκλογικής αναμέτρησης στη χώρα, ο Σρέντερ δεν μπορούσε παρά να συνεκτιμήσει το γεγονός. Επίσης, η χώρα επικαλέστηκε ως επιχείρημα ότι ο πόλεμος εναντίον της τρομοκρατίας δε θα μπορούσε να τελεσφορήσει και ότι η σταθεροποίηση της ειρήνης στην περιοχή θα ήταν ιδιαίτερα δυσχερής (Χειλά, 2013:228).

Επιπρόσθετα, η χώρα επεδίωκε παντί τρόπω να διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στις γεωπολιτικές εξελίξεις, και μάλιστα να αυξήσει την επιρροή της τόσο στο ευρωατλαντικό πεδίο και φυσικά εντός της ΕΕ. Χωρίς ποτέ να απομακρυνθεί από τη γαλλογερμανική προσέγγιση και πρόταση για ειρηνική επίλυση του ζητήματος, καθώς και την άρνηση στρατιωτικής

²⁹Η κοινή δήλωση των τριών Υπουργών Εξωτερικών αντλήθηκε από το <https://www.vie-publique.fr/discours/141155-declaration-conjointe-de-la-russie-de-lallemagne-et-de-la-france-sur-l>, τελευταία επίσκεψη 20.04.2024.

³⁰ Jacques Chirac, 'l'homme qui a dit non à la guerre en Irak' στο Le Parisien.

³¹Με τη στάση αυτή της Γαλλίας έσπασε και η 'Ένωση των μεγάλων Τριών' (Krell, 2003).

εμπλοκής στο Ιράκ, είναι γεγονός ότι η Γερμανία διατήρησε πιο μετριοπαθή στάση από τη Γαλλία (Demesmay, 2003).

Αντίστοιχη ήταν και η στάση του Βελγίου που ναι μεν συντάχθηκε με τη γαλλική θέση, φρόντισε όμως να διατηρήσει μία πιο ήπια στάση, όταν η πίεση έγινε ιδιαίτερα έντονη (Κασκαρέλης, 2017:283-287). Έτσι, η Γαλλία έμεινε μόνη στην αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ και σχετικά περιθωριοποιημένη. Εντούτοις, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι η Γαλλία, εκ των υστέρων, εν μέρει δικαιώθηκε τόσο για τις αμφιβολίες περί μη κατοχής Όπλων Μαζικής Καταστροφής από το Ιράκ όσο και για τους φόβους που εξέφραζε προ του πολέμου περί μονομερούς αμερικανικής δράσης.

Δ3.3. Οι εξελίξεις στην ΕΕ - Η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας

Οι εξελίξεις σε πολιτικό, διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο βρήκαν την Ευρωπαϊκή Ένωση ανεπαρκώς προετοιμασμένη, γεγονός που αποτυπώνεται ξεκάθαρα αφενός από την καθυστερημένη αντίδραση αλλά κυρίως από τη διαφοροποίηση των απόψεων μεταξύ των μελών της, σύμφωνα με τα εθνικά τους συμφέροντα. Η ΕΕ, σα σύνολο, υιοθετούσε την ανάγκη αφοπλισμού του Ιράκ και υποστήριζε τη δράση μόνο εντός του πλαισίου των ΗΕ και κατόπιν των τελικών αποτελεσμάτων των ερευνών των επιθεωρητών του ΟΗΕ. Παράλληλα, ετίθετο υπέρ της ενίσχυσης και επιμήκυνσης των ερευνών με τον πόλεμο να είναι η έσχατη λύση (Stuchlik, 2004:5-35).

Οι διαφοροποιημένες απόψεις μεταξύ των ΚΜ της ΕΕ, όσον αφορά τον πόλεμο στο Ιράκ δεν προκάλεσαν ρήξη μόνο στις ευρωατλαντικές σχέσεις, αλλά και σε αυτές εντός της ΕΕ θέτοντας εκ νέου επί τάπητος το ζήτημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης αλλά και της προσπάθειας να σταθεί ανεξάρτητη στον τομέα της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής για την Ασφάλεια και την Άμυνα (ΚΕΠΑΑ) (Χειλά, 2013:229). Τα δραματικά γεγονότα στο Ιράκ και η εφαρμογή –για πρώτη φορά- της νέας Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ κατέστησαν σαφείς τις νέες απειλές και κινδύνους για την ασφάλεια στη μετα-ψυχροπολεμική εποχή και κατέδειξαν την ανάγκη η ΕΕ να αναπτύξει μία ενιαία προσέγγιση στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας, να αντιτάξει μια Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (Κοππά, 2017:211).

Ειδικότερα, ανατέθηκε στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Υπάτο Εκπρόσωπο για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας να επεξεργαστεί ένα ευρωπαϊκό στρατηγικό δόγμα. Πράγματι, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης το Μάιο του 2003 παρουσιάζεται ένα σχέδιο κειμένου με τίτλο «Μία Ασφαλής Ευρώπη σε έναν καλύτερο κόσμο», κείμενο που τελικά μετά από διαβουλεύσεις υιοθετήθηκε ως Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας το Δεκέμβριο³². Επρόκειτο για ένα κείμενο –σε άμεση αναφορά με το αντίστοιχο αμερικανικό- όπου

³²Συμβούλιο της ΕΕ, (2003). *“European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World”*.

αναλύονταν οι βασικές προκλήσεις ασφάλειας για την ΕΕ, οι κοινοί στόχοι, ενώ τονιζόταν η δέσμευση για αποφυγή νέων συγκρούσεων και η δημιουργία περιβάλλοντος ασφάλειας μέσα από την πολυμερή συνεργασία (Κοππά, 2017:213-216).

Ακολούθησαν οι διαβουλεύσεις για την υιοθέτηση Ευρωπαϊκού Συντάγματος, ενώ κατατέθηκαν προτάσεις για σημαντικές καινοτομίες, όπως η κατάργηση της δομής του πυλωνικού συστήματος, της καθιέρωσης θέσης μόνιμου προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και υπουργού Εξωτερικών της ΕΕ, ενώ διατυπώθηκαν και προτάσεις περί αμυντικής ολοκλήρωσης³³. Παρά το γεγονός ότι το Ευρωσύνταγμα δεν ψηφίστηκε από το σύνολο των ΚΜ της ΕΕ (Γαλλία και Ολλανδία δεν το κύρωσαν) είναι γεγονός ότι πολλές από τις πρόνοιές του –πάνω από τις μισές αφορούσαν την εξωτερική πολιτική και την πολιτική άμυνας και ασφάλειας- υιοθετήθηκαν στη Συνθήκη της Λισσαβώνας που τέθηκε σε ισχύ το Δεκέμβριο του 2009 και με την οποία η ΕΕ αποκτά νομική προσωπικότητα, επιβεβαιώνονται εκ νέου οι στόχοι και οι θέσεις της ΕΕ σχετικά με τη διατήρηση της ειρήνης, την ανάγκη διεθνούς συνεργασίας και πολυμερούς δράσης σύμφωνα και με τα προβλεπόμενα στον Καταστατικό Χάρτη των ΗΕ, ενώ σαφής ήταν και η πρόβλεψη περί προηγούμενης αλληλοδιαβούλευσης γύρω από κρίσιμα ζητήματα με σκοπό τη διαφύλαξη της διεθνούς εικόνας της Ένωσης³⁴. Βέβαια, στον τομέα της άμυνας και των στρατιωτικών εξοπλισμών υπήρχαν ακόμα πολλά να γίνουν.

³³Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2004/C310/01 (2004). Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης.

³⁴Συνθήκη της Λισσαβώνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007).

Συμπεράσματα

Στις αρχές της τρίτης δεκαετίας του 21ου αιώνα, ο πόλεμος στην Ουκρανία και ο ακόμα πιο πρόσφατος πόλεμος στη Γάζα καταδεικνύουν ότι τόσο η ευρωπαϊκή ήπειρος όσο και η ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής παραμένουν κρίσιμα σημεία παγκόσμιου ενδιαφέροντος, καθώς εκεί συντελούνται μείζονος σημασίας γεωπολιτικές εξελίξεις με πολλαπλασιαστική δύναμη επίδρασης για το σύνολο της διεθνούς κοινότητας. Ταυτόχρονα, αναδεικνύουν τους κύριους δρώντες (κράτη ή συλλογικά όργανα διεθνών οργανισμών), τα συμφέροντα αυτών και το συσχετισμό των δυνάμεων.

Οι ευρωαμερικανικές σχέσεις έχουν απασχολήσει διαχρονικά πλήθος επιστημόνων και ερευνητών. Η βιβλιογραφία που τις καλύπτει είναι ήδη αχανής, ενώ εξακολουθούν να τροφοδοτούν το επιστημονικό ενδιαφέρον οδηγώντας σε περαιτέρω εποικοδομητικές συζητήσεις και νέα συμπεράσματα.

Όσον αφορά τις σχέσεις των δύο πλευρών του Ατλαντικού Ωκεανού, ήτοι των ΗΠΑ και των κρατών της Ευρώπης, αυτές χαρακτηρίζονται από δυναμικότητα και συνεχή εξέλιξη. Η αμερικανική παρουσία και υποστήριξη υπήρξε –κατά τη μεταπολεμική εποχή– κρίσιμος παράγοντας για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, καθώς το πλέγμα των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών επέτρεψε και έδωσε ώθηση στην ανοικοδόμηση και οικονομική ανάπτυξη των κρατών της ευρωπαϊκής ηπείρου, ενώ η αμερικανική στρατιωτική παρουσία και αμυντική εγγύηση λειτούργησε ως δίχτυ ασφαλείας απέναντι στην επέκταση της σοβιετικής απειλής και του κομμουνισμού. Το ευρωπαϊκό πείραμα δε θα είχε στεφθεί με επιτυχία χωρίς την καταλυτική παρουσία των ΗΠΑ. Αντίστοιχα, οι ΗΠΑ έχουν επηρεαστεί από την ΕΕ και τον αυξανόμενο ρόλο της στα διεθνή τεκταινόμενα (Υφαντής στο Ντάλης, 2004: 104-105).

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος του ΨΠ έθεσαν υπό αμφισβήτηση το σκοπό, το ρόλο και τη δυναμική του ευρωατλαντικού κόσμου και του συστήματος ασφαλείας που αυτό αντιπροσώπευε και οδήγησαν σε επανακαθορισμό του ατλαντικού πλαισίου. Με την κατάρρευση του διπολικού

συστήματος και την επικράτηση των ΗΠΑ ως μόνης υπερδύναμης, η Ευρώπη φαινόταν να έχει χάσει τη ζωτική στρατηγική της σημασία για τις ΗΠΑ, ενώ το ΝΑΤΟ χρειαζόταν νέο ρόλο για να δικαιολογήσει την ύπαρξή του. Παράλληλα, τη στιγμή που η Ευρώπη αναδυόταν ως νέος πόλος δύναμης πιθανόν απειλητικός απέναντι στην πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ, εξακολουθούσε να εξαρτάται από αυτές στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι ΗΠΑ κατηγορούσαν τα ευρωπαϊκά κράτη ότι ήταν «καταναλωτές ασφάλειας», καθώς αναπτύσσονταν σε ένα περιβάλλον ασφάλειας που παρεχόταν από τις ΗΠΑ, χωρίς αυτά να ξοδεύουν πόρους για αμυντικές δαπάνες, στρατιωτικό εξοπλισμό και στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η κυριαρχία των ΗΠΑ στο πεδίο της μάχης ήταν αδιαμφισβήτητη σε αντίθεση με τους Ευρωπαίους συμμάχους τους, των οποίων τα στρατιωτικά μέσα ήταν πενιχρά. Δεν ήταν λίγες οι φορές που οι ΗΠΑ απαίτησαν από τους συμμάχους τους να αυξήσουν τις στρατιωτικές τους δαπάνες ως το 2% του προϋπολογισμού τους, προκειμένου να καλύψουν το μεταξύ τους χάσμα σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς και δυναμική. Με την εξαίρεση της Γαλλίας και του ΗΒ, τα λοιπά ΚΜ του ΝΑΤΟ δεν είχαν και εξακολουθούν να μην έχουν δυνατότητα στρατιωτικής δράσης εκτός Ευρώπης, με αποτέλεσμα να δρουν πάντα στη σκιά και με την κάλυψη των ΗΠΑ (Layne, 2003).

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, η διάλυση του σοβιετικού μπλοκ δημιούργησε την αίσθηση ενός μονοπολικού κόσμου όπου η δυτική κυριαρχία δεν μπορούσε να αμφισβητηθεί και ενώ οι ΗΠΑ φαίνονταν να απολαμβάνουν την παντοδυναμία τους (*unipolar moment*), ξέσπασε η πρώτη μεγάλη κρίση. Ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου ήταν η πρώτη μεγάλη πρόκληση που κλήθηκαν να διαχειριστούν ως μόνη υπερδύναμη οι ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ τέθηκαν επικεφαλής μιας παγκόσμιας συμμαχίας. Η αμερικανική διπλωματία επιδόθηκε σε μία εντυπωσιακή, γεμάτη ένταση, συντονισμένη και σχεδιασμένη προσπάθεια να πείσει όσο το δυνατόν περισσότερα κράτη να συνδράμουν είτε στρατιωτικά είτε οικονομικά στην επιχείρηση εναντίον του Ιράκ.

Η κυβέρνηση Μπους, αν και η απόφαση επέμβασης ήταν για τις ΗΠΑ μονόδρομος, υπήρξε συνεπής στο σεβασμό των διεθνών οργανισμών αλλά

και της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας και προσπάθησε μέσω διπλωματικών εργαλείων και πιέσεων να προσδώσει διεθνή διάσταση στην ένοπλη επέμβαση εναντίον του Ιράκ και να έχει εξασφαλίσει τη διεθνή νομιμοποίηση τόσο μέσω των αποφάσεων του ΣΑ των ΗΕ όσο και μέσω της υποστήριξης στην επιχείρηση από τα άλλα μέλη του NATO.

Πράγματι, οι ΗΠΑ κατάφεραν να επιτεθούν στο Ιράκ έχοντας στο πλευρό τους τη μεγαλύτερη συμμαχία που είχε δημιουργηθεί από το τέλος του Β΄ Π.Π. Το σύνολο των ΚΜ του NATO –ακόμα και η Γαλλία που διατύπωσε κάποιες ενστάσεις στην αρχή- πολλές αραβικές χώρες, αλλά ακόμα και η πρώην αντίπαλος Μόσχα συμπαρατάχθηκαν με τις ΗΠΑ. Όσον αφορά τη διεθνή νομιμοποίηση, θα πρέπει, επίσης, να προστεθεί ότι οι επιχειρήσεις στο Ιράκ το 1991 ξεκίνησαν με προηγουμένως ειλημμένη σχετική Απόφαση του ΣΑ ΗΕ (Απόφαση 678) και έλαβαν τέλος με την επιβολή κυρώσεων στον ηττημένο με την Απόφαση 687 του ΣΑ ΗΕ. Παράλληλα, η επέμβαση αποκτούσε αιτιολόγηση από το γεγονός ότι το Ιράκ είχε εισβάλει εναντίον ενός κυρίαρχου κράτους, και μάλιστα ΚΜ των ΗΕ και ότι με την επιθετικότητα και τις ιμπεριαλιστικές βλέψεις του έθετε σε κίνδυνο τη σταθερότητα στην ευαίσθητη περιοχή της Μέσης Ανατολής, που ήταν ιδιαίτερα ζωτική αφενός για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, αφετέρου για τα οικονομικά συμφέροντα του δυτικού κόσμου.

Η επιτυχής έκβαση της επιχείρησης “Desert Storm” όπου η παγκόσμια κοινότητα, και φυσικά τα ΚΜ του NATO συνέπραξαν- οδήγησε σε κυριαρχία του δυτικού κόσμου έναντι όλων των άλλων. Όσον αφορά το NATO, εδραίωσε τη θέση της Συμμαχίας ως αμυντικού βραχίονα της κυρίαρχης Δύσης που ήταν σε θέση πλέον να επεμβαίνει και σε άλλες περιοχές πλην της Ευρώπης ως εγγυητής της διεθνούς ασφάλειας, νομιμότητας και γεωπολιτικής σταθερότητας. Ο ρόλος του NATO ενισχύθηκε έτι περαιτέρω και από το γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι φοβούνταν για τις συνέπειες που θα είχε για τη γηραιά ήπειρο η διάλυση του NATO, η αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων, ενώ ταυτόχρονα ήταν απρόθυμοι και ολιγωρούσαν για τη δημιουργία ενός εναλλακτικού αμυντικού ευρωπαϊκού πυλώνα (Αρβανιτόπουλος, 2003:126). Συνοπτικά, το NATO είχε αποτελέσει τον πυρήνα ενός ευρύτερου συνασπισμού που έδρασε με επιτυχία και

αποτελεσματικότητα ενδυναμώνοντας έτσι το ρόλο του και την εμβέλεια δράσεών του.

Ακολούθως, βέβαια, διαφάνηκε ότι η επέκταση της συμπαράταξης σε θέματα πέραν της συμπεφωνημένης εντός της Συμμαχίας ατζέντας δημιούργησε θέματα στις ευρωαμερικανικές σχέσεις με τους Ευρωπαίους να μην είναι αφενός διατεθειμένοι να ακολουθήσουν την αμερικανική εξωτερική πολιτική σε άλλες περιοχές (π.χ. Λατινική Αμερική), αφετέρου να διαμαρτύρονται ότι οι Αμερικανοί απέφευγαν συχνά διαβουλεύσεις μαζί τους (Αρβανιτόπουλος, 2003:117).

Ειδικότερα, επισημαίνεται ότι η ανάδειξη του κεντρικού ρόλου του ΝΑΤΟ συνάντησε την αντίδραση της Γαλλίας η οποία υποστήριζε ότι έτσι διαιωνιζόταν η αμερικανική κυριαρχία στις ευρωαμερικανικές σχέσεις και υποσκέλιζε το ρόλο της ΕΕ, και της ίδιας της Γαλλίας. Οι Γάλλοι ετίθεντο σταθερά υπέρ των διμερών σχέσεων, καθώς έτσι προωθούνταν καλύτερα τα γαλλικά συμφέροντα και η χώρα αναδεικνυόταν σε βασικό δρώντα. Ταυτόχρονα, από κοινού με τους Γερμανούς τέθηκαν υπέρ της δημιουργίας ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας, πρωτοβουλία που συνάντησε τη βρετανική αντίδραση. Τελικά, συμφώνησαν στη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα, με κυρίαρχη πάντα τη θέση του ΝΑΤΟ.

Στην πορεία προς τον 21^ο αιώνα, οι ευρωαμερικανικές σχέσεις υπέστησαν αλλαγή, δυσμενή για τους Ευρωπαίους. Οι ΗΠΑ άρχισαν να εκδηλώνουν μία μονομερή δράση –απότοκο της πρωτοκαθεδρίας τους. Από την άλλη, η αδυναμία των Ευρωπαίων να αντιμετωπίσουν την κρίση στη Γιουγκοσλαβία, να δώσουν λύση στο Βοσνιακό και φυσικά, ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο ισχυροποίησαν ακόμα περισσότερο το ρόλο του ΝΑΤΟ –και των ΗΠΑ- στην Ευρώπη, έδρασαν καταλυτικά για τη διεύρυνση της Συμμαχίας και υποθήκευσαν την ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας, καθώς οι ΗΠΑ απαιτούσαν πλέον από τους Ευρωπαίους συμμάχους τους να ζητούν αμερικανική έγκριση πριν τυχόν αναλάβουν οποιαδήποτε πρωτοβουλία.

Το τρομοκρατικό χτύπημα εναντίον των ΗΠΑ το 2001 αποτέλεσε ισχυρό σοκ για την παγκόσμια κοινότητα και κλόνισε εκ θεμελίων τη δυτική αντίληψη περί ασφάλειας. Το σύνολο του δυτικού κόσμου, αλλά και της ευρύτερης

παγκόσμιας κοινότητας, καταδίκασε απερίφραστα την πρωτοφανή τρομοκρατική επίθεση και εξέφρασε τη συμπαράσταση του στον αμερικανικό λαό, όπως αποδείχθηκε και από τις ομόφωνα ληφθείσες αποφάσεις του ΣΑ των ΗΕ (Αποφάσεις 1368, 1373). Στον πόλεμο κατά της διεθνούς τρομοκρατίας στο Αφγανιστάν, οι ΗΠΑ είχαν τη συναίνεση της διεθνούς κοινότητας και κοινής γνώμης, καθώς και την αλληλεγγύη των συμμάχων τους στο ΝΑΤΟ, παρά τις όποιες ενστάσεις (κυρίως από τη Γαλλία).

Ο πόλεμος εναντίον του Ιράκ το 2003 υπήρξε ριζικά διαφορετικός από τον προηγούμενο του 1991, ενώ και η επίδρασή του στις ευρωατλαντικές σχέσεις ήταν εξόχως καταλυτική. Όπως επισημαίνει ο Βερέμης, ο πόλεμος στο Ιράκ προκάλεσε τόσο έντονη ψύχρανση στις σχέσεις ΗΠΑ-ΕΕ που αυτή φάνηκε να επισκιάζει και την ισχυρή οικονομική και εμπορική αλληλεξάρτηση μεταξύ τους και έθεσε υπό αμφισβήτηση το μέλλον τους (Βερέμης στο Ντάλης, 2004:88).

Ο πόλεμος στο Ιράκ υπήρξε σημείο καμπής για τις ευρωατλαντικές σχέσεις, καθώς απείλησε τη συνοχή της Συμμαχίας και έπληξε τη συνεργασία μεταξύ των μελών της. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η Συμμαχία παρέπαιε, διατηρούνταν όμως αφενός γιατί η ΕΕ δεν επιθυμούσε την απομάκρυνση των αμερικανικών δυνάμεων, αφετέρου το ΝΑΤΟ λειτουργούσε ως εργαλείο της γεωπολιτικής υπεροχής των ΗΠΑ. Με λίγα λόγια, το πρόβλημα δεν ήταν το ΝΑΤΟ, αλλά η στρατηγική που υιοθετήθηκε από την Αμερική. Οι δύο πλευρές του Ατλαντικού διαφάνηκε ότι δε μοιράζονταν το ίδιο όραμα για τον κόσμο. Μόλις εξέλειψε η σοβιετική απειλή που συγκρατούσε υπό έλεγχο τις τάσεις διάσπασης και λειτουργούσε ως γεωπολιτικός εξισορροπητής, η δυσαρμονία εκδηλώθηκε και η επέμβαση στο Ιράκ την επιβεβαίωσε.

Οι ΗΠΑ θεωρούσαν την Ευρώπη εξαντλημένη γεωπολιτικά, ανεπαρκή στρατιωτικά και εσωστρεφή δύναμη, ενώ οι Ευρωπαίοι θεωρούσαν τη μονομερή δράση των ΗΠΑ προκλητική για τη διεθνή κοινότητα και το διεθνές δίκαιο.

Ειδικότερα, η διακυβέρνηση Μπους έδωσε στις σχέσεις της χώρας του με την ΕΕ ένα από τα πιο δυνατά ραπίσματα που είχαν ποτέ δεχτεί. Έχοντας δείξει σχετικά δείγματα γραφής όσον αφορά την εξωτερική πολιτική που θα ασκούσε και δη στις σχέσεις με την ΕΕ (απόρριψη Πρωτοκόλλου Κιότο για την

κλιματική αλλαγή, Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο και στάση απέναντι σε Κίνα και Ρωσία) ήδη από την ανάληψη της εξουσίας, κατέστη έτι πιο σαφές ότι η εξέλιξη της Συμμαχίας θα ήταν απροσδόκητη και ότι θα ακολουθούσε σειρά ευρωπαϊκών διαφωνιών και αποκλίσεων (Υφαντής στο Ντάλης, 2004:100).

Η απόφαση για εισβολή στο Ιράκ και ο τρόπος με τον οποίο αυτή ελήφθη οδήγησε σε πολιτικό ναυάγιο μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΕ. Η Γαλλία και η Γερμανία εναντιώνονται στη μονομερή δράση της κυβέρνησης Μπους, τον οποίο και εγκάλεσαν πολλάκις να ακολουθήσει το δρόμο των διαπραγματεύσεων και του σεβασμού των αποφάσεων του ΣΑ των ΗΕ, θέση με την οποία συντάχθηκε και η Ρωσία, παρά τις βελτιωμένες σχέσεις της με την Αμερική. Ακόμα, όμως, και πιστοί σύμμαχοι των ΗΠΑ, όπως η Τουρκία, διαφοροποίησαν τη στάση τους. Ομοίως, και οι χώρες του αραβικού κόσμου, που ήταν στο πλευρό των ΗΠΑ κατά τον πρώτο Πόλεμο του Κόλπου τώρα είτε εναντιώθηκαν είτε απείχαν. Στάση ουδετερότητας επέλεξε και η Κίνα, αν και φάνηκε πως συντασσόταν περισσότερο με τη γαλλική θέση.

Οι προσπάθειες της αμερικανικής διπλωματίας να δημιουργήσουν ένα διεθνή συνασπισμό –κατ’ αντιστοιχία του 1991- απέτυχαν παταγωδώς. Ταυτόχρονα, η νέα Στρατηγική Ασφάλειας των ΗΠΑ και η πρόβλεψη αυτής για προληπτικό χτύπημα δημιούργησαν ανασφάλεια και ανησυχία στους συμμάχους στο ΝΑΤΟ. Οι ΗΠΑ δήλωναν την απαξίωσή τους απέναντι στις στρατιωτικές δυνατότητες και την πολεμική ετοιμότητα των Ευρωπαίων, για τη συνδρομή των οποίων αδιαφορούσαν σε στρατιωτικό επίπεδο, και ήταν αποφασισμένες να προχωρήσουν χωρίς το σύνολο των συμμάχων.

Παράλληλα, η κυβέρνηση Μπους απέτυχε να δημιουργήσει ένα ικανοποιητικό αφήγημα όσον αφορά την αναγκαιότητα της εισβολής ούτε έναν κοινό στόχο με τον οποίο όλοι θα μπορούσαν να συμπορευτούν. Δεν κατάφερε να πείσει τους συμμάχους –και κυρίως τη Γαλλία- για την ύπαρξη σύνδεσης μεταξύ του τρομοκρατικού χτυπήματος το 2001 και του καθεστώτος του Σαντάμ, την επικινδυνότητα του Ιρακινού δικτάτορα και την από πλευράς του κατοχή ΟΜΚ, τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν εναντίον της Δύσης. Για την ακρίβεια, αδιαφορώντας για τις αντίθετες ενδείξεις και εισηγήσεις της

Επιτροπής επιθεωρητών του ΟΗΕ για μη ύπαρξη ΟΜΚ, κατασκεύασε ένα αφήγημα για κατοχή τέτοιων όπλων από το Ιράκ, το οποίο αποδείχτηκε τελικά ψευδές και ανυπόστατο, προκειμένου να δικαιολογήσει την πολιτική του. Επεδίωξε –υπό πίεση- τη διεθνή νομιμοποίηση.

Αγνοώντας την απόφαση 1441 του ΣΑ των ΗΕ που έδινε μία τελευταία ευκαιρία στο Ιράκ να αφοπλιστεί και παρά την απειλή Γαλλίας, Γερμανίας και Ρωσίας για βέτο, οι ΗΠΑ και μία ομάδα πιστών συμμάχων τους (το ΗΒ ήταν μεταξύ αυτών) πραγματοποίησε την επέμβαση στο Ιράκ, το Μάρτιο του 2003.

Πριν την έναρξη του πολέμου στο Ιράκ, υποστηριζόταν από πολλούς η άποψη ότι οι διατλαντικοί δεσμοί δεν μπορούσαν να διασπαστούν, ότι το ΝΑΤΟ εξακολουθούσε να είναι ζωντανό και ότι, παρά τις κρίσεις, δεν υφίστατο κίνδυνος για τη Συμμαχία. Ο πόλεμος στο Ιράκ απέδειξε το αντίθετο. Υπογράμμισε, αφενός, τα αδιέξοδα της μονομερούς στρατηγικής των ΗΠΑ. Αφετέρου, κατέδειξε με έντονο τρόπο τα όρια του ΝΑΤΟ, το οποίο οι ΗΠΑ αντιμετώπισαν ως εργαλειοθήκη για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής τους. Ταυτόχρονα, αναδείχθηκε η ανισορροπία δυνάμεων με την Ευρώπη, την οποία οι Αμερικανοί θεωρούσαν – κατά περίπτωση – απαραίτητη ως επικουρική συνδρομή ή και τροχοπέδη στις γεωπολιτικές επιδιώξεις τους, οι διαφορετικές μεταξύ τους αντιλήψεις για το σκοπό και τη λειτουργία της συμμαχίας και, γενικότερα, η διαφοροποίηση κουλτούρας, αξιών, ενδιαφερόντων και συμφερόντων.

Οι σχέσεις είχαν υποστεί σημαντικό πλήγμα και θα παρέμεναν τραυματισμένες για σχεδόν δύο δεκαετίες. Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία το 2022 και ο πόλεμος που απεδείχθη δύσκολος και σκληρός, φαίνεται πως έδωσε στη Συμμαχία μία ακόμα ευκαιρία, η οποία μάλιστα οδήγησε και σε περαιτέρω διεύρυνση με τα νέα μέλη που εντάχθηκαν, εν πολλοίς λόγω της ρωσικής απειλής. Το μέλλον θα δείξει αν η επαναπροσέγγιση των δύο πλευρών του Ατλαντικού σε ζητήματα άμυνας και ασφάλειας είναι συνειδητή αλλά και βιώσιμη επιλογή με μακροχρόνιο προσανατολισμό ή σχετικά πρόσκαιρη λύση ανάγκης που, όταν και εάν παρέλθει η απειλή, μπορεί να οδηγήσει σε εκ νέου διάσταση απόψεων και πορεία αποστασιοποίησης.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Βιβλιογραφία – Πρωτογενείς Πηγές

- Βορειοατλαντική Ένωση (1949). *Κείμενο Συμφωνίας Ίδρυσης Βορειοατλαντικής Συμμαχίας*. Διαθέσιμο στο https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/history_pdf/20161122_E1-founding-treaty-original-treaty_NN-en.pdf, τελευταία επίσκεψη 25.02.2024.
- Ευρωπαϊκή Ένωση (2007). *Συνθήκη της Λισσαβώνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>, τελευταία επίσκεψη 24.04.2024.
- Ευρωπαϊκή Ένωση (2004). Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2004/C310/01. *Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης*. Διαθέσιμο στο http://publications.europa.eu/resource/cellar/7ae3fd7e-8820-413e-8350-b85f9daaab0c.0004.02/DOC_1, τελευταία επίσκεψη 25.04.2024.
- Ευρωπαϊκή Ένωση (2003). Συμβούλιο της ΕΕ. “European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World”. Διαθέσιμο στο <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>, τελευταία επίσκεψη 25.04.2024.
- Ευρωπαϊκή Ένωση (2001). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την Έκτακτη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις Βρυξέλλες στις 21 Σεπτεμβρίου 2001*. Διαθέσιμο στο https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/afet/20011108/04a_el.pdf, τελευταία επίσκεψη 23.02.2024.
- Ευρωπαϊκή Ένωση (1997). Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 1997/C340/01. *Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, Άμστερνταμ*. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal->

[content/EL/TXT/?uri=OJ:C:1997:340:TOC](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ:C:1997:340:TOC), τελευταία επίσκεψη 30.04.2024.

- Ευρωπαϊκή Ένωση (1992). Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 1992/C191/01. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, Μάαστριχτ. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ:C:1992:191:TOC>, τελευταία επίσκεψη 30.04.2024.
- Ηνωμένα Έθνη (2001). Διεθνής Διάσκεψη Ηνωμένων Εθνών. Ψήφισμα Διεθνούς Διάσκεψης του ΟΗΕ για την Καταστολή και Χρηματοδότηση της Τρομοκρατίας. Διαθέσιμο στο: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_54_109-F.pdf, τελευταία επίσκεψη 22.02.2024.
- Ηνωμένα Έθνη (1945). Χάρτης Ηνωμένων Εθνών. Διαθέσιμο στο <https://unric.org/el/%CF%87%CE%B1%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%83-%CE%BF%CE%B7%CE%B5/>, τελευταία επίσκεψη 25.02.2024.
- Ηνωμένα Έθνη, Συμβούλιο Ασφαλείας. Απόφαση ΣΑ ΗΕ S/RES/1441 της 8ης Νοεμβρίου 2002. Διαθέσιμο στο <https://www.un.org/depts/unmovic/documents/1441.pdf>, τελευταία επίσκεψη 24.02.2024.
- Ηνωμένα Έθνη, Συμβούλιο Ασφαλείας. Απόφαση ΣΑ ΟΗΕ S/RES/1373 της 28ης Σεπτεμβρίου 2001. Διαθέσιμο στο <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1373>, τελευταία επίσκεψη 23.02.2024.
- Ηνωμένα Έθνη, Συμβούλιο Ασφαλείας. Απόφαση ΣΑ ΟΗΕ S/RES/1368 της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Διαθέσιμο στο <https://digitallibrary.un.org/record/448051?ln=en>, τελευταία επίσκεψη 23.02.2024.
- Ηνωμένα Έθνη, Συμβούλιο Ασφαλείας. Απόφαση ΣΑ ΗΕ S/RES/687 της 3^{ης} Απριλίου 1991. Διαθέσιμο στο <http://unscr.com/en/resolutions/doc/687>, τελευταία επίσκεψη 25.04.2024.
- Ηνωμένα Έθνη, Συμβούλιο Ασφαλείας. Απόφαση ΣΑ ΗΕ S/RES/678 της 29^{ης} Νοεμβρίου 1990. Διαθέσιμο στο

<http://unscr.com/en/resolutions/doc/678>, τελευταία επίσκεψη 25.04.2024.

- Ηνωμένα Έθνη, Συμβούλιο Ασφαλείας. Απόφαση ΣΑ ΗΕ S/RES/661 της 6^{ης} Αυγούστου 1990. Διαθέσιμο στο <http://unscr.com/en/resolutions/doc/661>, τελευταία επίσκεψη 25.04.2024.
- Ηνωμένα Έθνη, Συμβούλιο Ασφαλείας. Απόφαση ΣΑ ΗΕ S/RES/660 της 2ας Αυγούστου 1990. Διαθέσιμο στο <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/575/10/pdf/nr057510.pdf?token=cL0NikZoPWHp21D46a&fe=true>, τελευταία επίσκεψη 25.04.2024.

Βιβλιογραφία

- Άντερσον, Π. (2017). *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική και οι διανοητές της*. Εκδόσεις Τόπος. Αθήνα.
- Arvanitopoulos, C. (2019). *The Transatlantic partnership at a crossroads, Renewal or Decoupling*. Ευρασία, Αθήνα.
- Αρβανιτόπουλος, Κ. (2003). *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο. Ιδεολογικά ρεύματα*. Εκδόσεις Ποιότητα. Αθήνα.
- Αρβανιτόπουλος Κ., Ήφαιστος Π. (1999). *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*. Εκδόσεις Ποιότητα. Αθήνα.
- Βερέμης, Θ. (2004). *Συνεργασία ή Ανταγωνισμός στο Νταλής, Σ. (2004). Οι Διατλαντικές Σχέσεις: Συνεργασία ή Ανταγωνισμός; Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα.*
- Ήφαιστος, Π. (2000). *Διπλωματία και Στρατηγική των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*. Εκδόσεις Ποιότητα. Αθήνα.
- Θεοδωρόπουλος, Β., Ιωακείμης, Π., Κουλουμπής, Θ., Νταλής, Σ. (1999). *Το ΝΑΤΟ και η Ευρωπαϊκή Άμυνα. Κείμενα Εργασίας, ΕΛΙΑΜΕΠ*. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης. Αθήνα.
- Mearsheimer, J. (2011). *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*. Ποιότητα. Αθήνα.

- Κοππά, Μ. (2017). *Η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας. Η ιστορία, οι θεσμοί, οι στρατηγικές*. Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα.
- Nye, J. (2003). *Το παράδοξο της αμερικανικής δύναμης*. Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2018). *Η αμερικανική πολιτική από τον Φράνκλιν Ρούζβελτ στον Ντόναλντ Τραμπ*. Εκδόσεις Ποιότητα. Αθήνα.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2009). *Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο αιώνα*. Ποιότητα. Αθήνα.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2002). *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002*. Εκδόσεις Ποιότητα. Αθήνα.
- Ρούσσος, Σ. (2008). *Η κινούμενη άμμος της ηγεμονίας. Ζητήματα περιφερειακής ασφάλειας στη Μέση Ανατολή και την Ευρασία*. Εκδόσεις Μελάι. Αθήνα.
- Υφαντής, Κ. (2004). *Ευρωατλαντικές σχέσεις: Προς μια νέα διπραγμάτευση*; στο Νταλής, Σ. (2004). *Οι Διατλαντικές Σχέσεις: Συνεργασία ή Ανταγωνισμός*; Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα.
- Χειλά, Ε. (2013). *Οι διεθνείς συγκρούσεις στον 21^ο αιώνα. Ζητήματα θεωρίας και διαχείρισης*. Εκδόσεις Ποιότητα. Αθήνα.
- Χιλ, Κ. (2017). *Η εξωτερική Πολιτική τον 21^ο αιώνα*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Αρθρογραφία

- Brown, B., (2005), *Roundtable Discussions on Repairing U.S.-European Relations*, in *American Foreign Policy Interests*, Vol. 27, No. 2, pp. 61-80.
- Curtis, M., (2004), *Anti-Americanism in Europe*, in *American Foreign Policy Interests*, Vol. 26, No. 5, pp. 367-384.

Ηλεκτρονική Αρθρογραφία

- Alcaro, R., & Jones, E. (Eds.). (2011). *Transatlantic Relations in a Multipolar Europe*. In *European Security and the Future of Transatlantic Relations* (pp. 15–40). Istituto Affari Internazionali (IAI). Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/resrep09855.6>, τελευταία επίσκεψη 28.02.2024.
- Asmus, R. D. (2003). *Rebuilding the Atlantic Alliance*. *Foreign Affairs*, 82(5), 20–31. Διαθέσιμο στο <https://doi.org/10.2307/20033680>, τελευταία επίσκεψη 29.02.2024.
- Bailes, A. J., & Messervy-Whiting, G. (2011). *WEU as 'the' European Defence Institution, 1948-1991*. In *Death of an Institution: The end for Western European Union, a future for European defence?* (pp. 9–18). Egmont Institute. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/resrep06710.5>, τελευταία επίσκεψη 30.03.2024.
- Bailey, B., Immerman, R. (2015). *Understanding the U.S. Wars in Iraq and Afganistan*. NYU Press. Διαθέσιμο στο <https://www.jstor.org/stable/j.ctt13x0q17>, τελευταία επίσκεψη 30.03.2024.
- Beneš, E. (1932). *The League of Nations: Successes and Failures*. *Foreign Affairs*, 11(1), 66–80. Διαθέσιμο στο <https://doi.org/10.2307/20030484>, τελευταία επίσκεψη 21.02.2024.
- Brands, H. W. (2004). *George Bush and the Gulf War of 1991*. *Presidential Studies Quarterly*, 34(1), 113–131. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/27552567>, τελευταία επίσκεψη 20.02.2024.
- Conry, B. (1995). *The Western European Union as NATO's Successor*. Cato Institute. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/resrep04976>, τελευταία επίσκεψη 17.02.2024.
- Delpech, T., (2003). *Transatlantic Relations after the War in Iraq*. *Connections*, 2(3), 51–55. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/26323007>, τελευταία επίσκεψη 18.02.2024.

- Grote, I. (2007). *Donald Rumsfeld's Old and New Europe and the United States' Strategy to Destabilize the European Union*. *Rivista Di Studi Politici Internazionali*, 74(3 (295)), 347–356. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/42740613>, τελευταία επίσκεψη 24.04.2024.
- Farhang, M. (1985). *The Iran-Iraq War: The Feud, the Tragedy, the Spoils*. *World Policy Journal*, 2(4), 659–680. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/40209178>, τελευταία επίσκεψη 25.02.2024.
- Gupta, S. (2008). *The Doctrine of Pre-Emptive Strike: Application and Implications during the Administration of President George W. Bush*. *International Political Science Review / Revue Internationale de Science Politique*, 29(2), 181–196. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/20445135>, τελευταία επίσκεψη 22.02.2024.
- Henrikson, A. K. (1980). *The Creation of the North Atlantic Alliance, 1948-1952*. *Naval War College Review*, 33(3), 4–39. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/44642631>, τελευταία επίσκεψη 25.02.2024.
- Hoehn, A. R., & Harting, S. (2010). *Redefining NATO's Role: 9/11 to Afghanistan*. στο *Risking NATO: Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan* (pp. 13–24). RAND Corporation. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg974af.10>, τελευταία επίσκεψη 25.02.2024.
- Johnson, D. E. (2007). *Iraq, 2003*. In *Learning Large Lessons: The Evolving Roles of Ground Power and Air Power in the Post-Cold War Era* (pp. 105–136). RAND Corporation. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg405af.13>, τελευταία επίσκεψη 27.02.2024.
- Kennedy-Pipe, C., & Vickers, R. (2007). *“Blowback” for Britain?: Blair, Bush, and the War in Iraq*. *Review of International Studies*, 33(2), 205–221. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/40072162>, τελευταία επίσκεψη 29.02.2024.

- Kibaroglu, M. (2005). *NATO Before and After the Second Gulf War*. *Connections*, 4(2), 43–46. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/26323170>, τελευταία επίσκεψη 16.03.2024.
- Kramer, S. P. (2003). *The Blair Moment*. *The Wilson Quarterly* (1976-), 27(4), 72–84. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/40260808>, τελευταία επίσκεψη 29.02.2024.
- Kupchan, C. A. (2009). *La géopolitique transatlantique: discordes et retrouvailles*. *Politique Étrangère*, 74(1), 73–85. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/42713954>, τελευταία επίσκεψη 30.03.2024.
- Layne, C. (2003). *Casualties of War: Transatlantic Relations and the Future of NATO in the Wake of the Second Gulf War*. Cato Institute. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/resrep04870>, τελευταία επίσκεψη 26.03.2024.
- Nye, J. S. (2003). U.S. Power and Strategy after Iraq. *Foreign Affairs*, 82(4), 60–73. Διαθέσιμο στο <https://doi.org/10.2307/20033649>, τελευταία επίσκεψη 16.03.2024.
- Record, J. (2008). Why the Bush Administration Invaded Iraq: Making Strategy after 9/11. *Strategic Studies Quarterly*, 2(2), 63–92. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/26267474>, τελευταία επίσκεψη 10.03.2024.
- Schnaubelt, C. M. (2008). *What NATO can learn from “the surge” in Iraq*. NATO Defense College. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/resrep10380>, τελευταία επίσκεψη 12.03.2024.
- Shank, G. (1999). Commentary: *Not a Just War, Just a War — NATO’s Humanitarian Bombing Mission*. *Social Justice*, 26(1 (75)), 4–48. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/29767110>, τελευταία επίσκεψη 26.03.2024.
- Shapiro, J., & Davis, L. E. (2003). *THE NEW NATIONAL SECURITY STRATEGY*. στο J. Shapiro & L. E. Davis (Eds.), *The U.S. Army and the New National Security Strategy* (1st ed., pp. 7–26). RAND Corporation. Διαθέσιμο στο

- <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mr1657a.9>, τελευταία επίσκεψη 26.02.2024.
- Sharp, J. M. O. (2003). *Tony Blair, Iraq and the Special Relationship: Poodle or Partner?* International Journal, 59(1), 59–86. Διαθέσιμο στο <https://doi.org/10.2307/40203903>, τελευταία επίσκεψη 29.02.2024.
 - Sterner, M. (1984). *The Iran-Iraq War*. Foreign Affairs, 63(1), 128–143. Διαθέσιμο στο <https://doi.org/10.2307/20042089>, τελευταία επίσκεψη 26.03.2024.
 - Stuchlik, J. (2004). Public Opinion and Foreign Policy Discourse in the United Kingdom and France during the Iraq Crisis (September 2002—March 2003). Perspectives, 23, 5–35. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/23615895>, τελευταία επίσκεψη 26.03.2024.
 - Telatar, G. (2015). *The European Union's role in the maintenance of international peace and security in the 21st century*. SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe, 18(1), 13–32. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/26379797>, τελευταία επίσκεψη 28.03.2024.
 - Verheul, J. (2021). *The Atlantic Charter: Genesis of the Transatlantic World Order*. Atlantisch Perspectief, 45(6), 42–46. Διαθέσιμο στο <https://www.jstor.org/stable/48638280>, τελευταία επίσκεψη 21.02.2024.
 - Wanandi, J. (2002). *A Global Coalition against International Terrorism*. International Security, 26(4), 184–189. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/3092107>, τελευταία επίσκεψη 28.03.2024.
 - Warbrick, C. (1991). *The Invasion of Kuwait by Iraq*. The International and Comparative Law Quarterly, 40(2), 482–492. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/759738>, τελευταία επίσκεψη 28.02.2024.
 - Warbrick, C. (1991). *The Invasion of Kuwait by Iraq: Part II*. The International and Comparative Law Quarterly, 40(4), 965–976. Διαθέσιμο στο <http://www.jstor.org/stable/759966>, τελευταία επίσκεψη 03.03.2024.

Ιστοσελίδες

- Αρχεία Λευκού Οίκου. The White House Archives.. President Delivers State of the Union Address. 20.01.2002. Διαθέσιμο στο <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>, τελευταία επίσκεψη 26.02.2024.
- Ιστοσελίδα Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO) (2001). *Δήλωση ΓΓ NATO Robertson για ενεργοποίηση άρθρου 5*. Διαθέσιμο στο https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137121.htm, τελευταία επίσκεψη 25.02.2024.
- Ιστοσελίδα Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO) (1999). *The Alliance's Strategic Concept. Washington, 1999*. Διαθέσιμο στο https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm, τελευταία επίσκεψη 25.04.2024.
- Ιστοσελίδα Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO) (1974). *Declaration on Atlantic Relations, "The Ottawa Declaration"*. Διαθέσιμο στο https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_26901.htm, τελευταία επίσκεψη 20.04.2024.
- Ιστοσελίδα Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO) (1967). *Έκθεση Χάρμελ, 1967*. Διαθέσιμο στο https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67927.htm, τελευταία επίσκεψη 22.04.2024.
- Καραφωτιάς, Π. (2023). *Τρομοκρατία: Ο εφιάλτης της διεθνούς κοινωνίας*. Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών (17 Νοεμβρίου 2023). Διαθέσιμο στο <https://elisme.gr/tromokratia-o-efialtis-tis-diethnoys-koinonias/>, τελευταία επίσκεψη 24.02.2024.
- Μαραγιάννη, Ν. (2023). *11η Σεπτεμβρίου 2001: 22 χρόνια από την ημέρα που άλλαξε ο κόσμος*, στο Liberal. Διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/diethni-themata/11i-septembrioy-2001-22-hronia-apo-tin-imera-poy-allaxe-o-kosmos>, τελευταία επίσκεψη 22.02.2024.
- Arihan, C. (2021). "Oil Crisis (Oil Price Revolution) of 1973 and the United States' Response to the Crisis: the International Energy Agency". *Journal of Management Policy & Practice*, 22(1), p.p. 30-

31. Διαθέσιμο

στο

<https://articlegateway.com/index.php/JMPP/article/view/4176/3971>,

τελευταία επίσκεψη 28.04.2024.

- Colombani, J.M. (2011). “*Nous sommes tous américains*”, στο Le Monde. Διαθέσιμο στο https://www.lemonde.fr/idees/article/2011/09/09/nous-sommes-tous-americains_1569503_3232.html, τελευταία επίσκεψη 20.04.2024.
- *Déclaration conjointe de la Russie, de l'Allemagne et de la France sur les propositions des trois pays pour un désarmement pacifique de l'Irak et le règlement de la question israélo-palestinienne*, Paris le 5 mars 2003. Διαθέσιμο στο <https://www.vie-publique.fr/discours/141155-declaration-conjointe-de-la-russie-de-lallemagne-et-de-la-france-sur-l>, τελευταία επίσκεψη 20.04.2024.
- Demesmay, C., 2003. ‘*France-Allemagne-Russie : Retour sur une alliance atypique*’. Fondation Robert Schuman. Διαθέσιμο στο <https://www.robert-schuman.eu/entretiens-d-europe/211-france-allemande-russie-retour-sur-une-alliance-atypique>, τελευταία επίσκεψη 25.04.2024.
- Global Policy Forum (2021). *Αποτυχημένα κράτη*. Διαθέσιμο στο <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/failed-states>, τελευταία επίσκεψη 26.02.2024.
- Kessler, G. (2019). *The Iraq War and WMDs: An intelligence failure or White House spin?* The Washington Post. Διαθέσιμο στο <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/03/22/iraq-war-wmds-an-intelligence-failure-or-white-house-spin/>, τελευταία επίσκεψη 28.02.2024.
- Le Monde Diplomatique (Ιούλιος 2023). *Είκοσι χρόνια από την εισβολή στο Ιράκ: «Να τιμωρηθεί η Γαλλία, να αγνοηθεί η Γερμανία»*. Διαθέσιμο στο <https://www.monde-diplomatique.gr/2023/07/article1367.html>, τελευταία επίσκεψη 27.04.2024.
- Masters, J., (2024). *What is NATO?* Council on Foreign Relations (25 Ιανουαρίου 2024). Διαθέσιμο στο

<https://www.cfr.org/backgrounder/what-nato>, τελευταία επίσκεψη 25.02.2024.

- Vernet, H., Bourdoiseau C. & L'Hour, M., 2019, *Jacques Chirac, l'homme qui a dit non à la guerre en Irak* στο Le Parisien. Διαθέσιμο στο <https://www.leparisien.fr/politique/jacques-chirac-l-homme-qui-a-dit-non-a-la-guerre-en-irak-26-09-2019-8160591.php>, τελευταία επίσκεψη 26.04.2024.